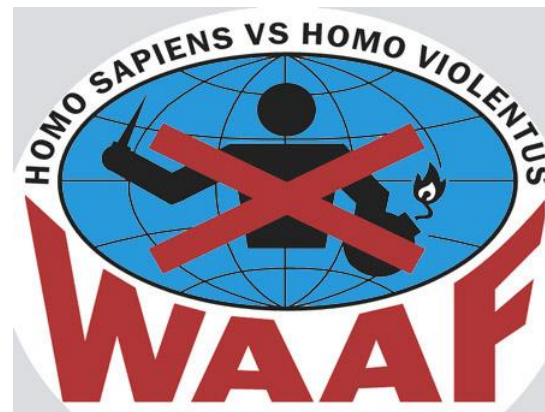

- ➔ *П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський*
**АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СИЛИ, ЗАСОБИ, ТЕХНОЛОГІЇ
БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ**
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, В. Міщенко
БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ: СТРАТЕГІЯ,
ТАКТИКА, МИСТЕЦТВО, ТЕХНОЛОГІЇ
 - П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
ЗАПОБІГАННЯ, ПРОТИДІЯ, РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ
АКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
 - П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: КОНСОЛІДОВАНИЙ
АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
 - П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, В. Міщенко
ІНФОРМАЦІЙНА АНАЛІТИКА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
АВТОМАТИЗОВАНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ
 - П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, В. Міщенко
ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: УПРАВЛІННЯ, ПРАВО,
ТЕХНОЛОГІЇ, БЕЗПЕКА
 - П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, В. Міщенко, О. Самойленко
ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ
 - П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
ВСЕСВІТНЄ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ЄВРОПЕЙСЬКІ
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ

**АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СИЛИ,
ЗАСОБИ, ТЕХНОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ**

**«НАУКОВА БІБЛІОТЕКА КРИМІНАЛІСТА»
презентує підручники, монографії, навчальні
посібники в таких галузях знань:**

- Серія „Людина, право, суспільство”
- Серія „Безпека людини, суспільства, держави”
- Серія „Міжнародна і вітчизняна злочинність”
- Серія „Міжнародне співробітництво”
- Серія „Криміналістична освіта ХХІ століття”
- Серія „Автоматизація, комп’ютеризація, інформатизація”
- Серія „Зброезнавство і мисливствознавство”

**Тел. 8 (067) 5738307
Тел./факс: (044) 468-31-21
E-mail: peregin@mail.ru**

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ, БЕЗПЕКИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**П.Д. БІЛЕНЧУК
А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ**

**АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СИЛИ,
ЗАСОБИ, ТЕХНОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ**

Навчальний посібник

Київ 2009

ББК 73

Б 61

Схвалено, затверджено та рекомендовано до друку кафедрою криміналістичної техніки ННІПСК КНУВС (протокол № 9 від 17.03.2009 року) та вченою радою Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів КНУВС (протокол № 7 від 03.04.2009 року).

Рецензенти:

М.О. Гордуз – проректор юридичного інституту СУЕМ, професор

І.М. Куричка – Голова Івано-Франківського обласного Комітету по боротьбі з корупцією

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л.

Б 61 Антитерористичні сили, засоби, технології безпеки: концептуальні основи запобігання та протидії тероризму. – Навчальний посібник. – Київ: ННІПСК КНУВС, 2009. – 46 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

В навчальному посібнику дається характеристика антитерористичних сил, методів, засобів і технологій, які сприяють забезпеченню запобігання та протидії тероризму.

Для працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, співробітників органів правопорядку та спецслужб (МВС, СБУ, МЧС, МО України), науковців, викладачів, аспірантів, слухачів та студентів навчальних закладів.

ББК 73

© Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л.

© Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів КНУВС, 2009.

Петро Дмитрович БІЛЕНЧУК
Андрій Віталійович КОФАНОВ
Олег Леонідович КОБИЛЯНСЬКИЙ

**АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СИЛИ, ЗАСОБИ,
ТЕХНОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ**

Навчальний посібник

В авторській редакції

Підписано до друку 03.04.2009.
Формат 60×84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво „КИЇ”
Адреса: 0436, Київ-136,
вул. Гречка, 13, кім. 216.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1168 від 24.12.2002 р.

Передмова	4
Розділ 1. Антитерористичні сили і засоби запобігання та протидії тероризму.....	5
1.1. Антитерористичне законодавство України, Європи і світу	5
1.1.1. Правові основи запобігання, протидії і розслідування терористичних актів в Україні.....	5
1.1.2. Міжнародно-правове регулювання запобігання, протидії і розслідування терористичних актів.....	5
1.2. Сили і засоби запобігання та протидії тероризму	6
1.2.1. Міжнародна антитерористична єдність	6
1.2.2. Антитерористичний центр при СБУ	9
1.2.3. Всесвітній Антикримінальний і Антитерористичний Форум (WAAF).....	10
1.2.4. Міжнародний Антикримінальний і Антитерористичний Комітет (МААК).....	12
1.2.5. Міжнародна контртерористична асоціація (МКТА)	15
1.2.6. Національне центральне бюро Інтерполу	15
Розділ 2. Антитерористичні методи і технології забезпечення безпеки	20
2.1. Криміналістичні методи, засоби і технології запобігання та протидії терористичним актам.....	20
2.1.1. Криміналістичні обліки	20
2.1.2. Порядок функціонування дактилоскопічних обліків експертно-криміналістичних підрозділів ОВС України.....	25
2.1.3. Колекції знарядь злочину	26
2.1.4. Картоteki слідів взуття	26
2.1.5. Колекція слідів транспортних засобів (протекторів шин)	27
2.1.6. Колекції куль і гільз із слідами зброї (кулегільзотеки)	27
2.1.7. Облік підроблених грошових знаків, цінних паперів і бланків документів, що виготовлені поліграфічним способом.....	29
2.1.8. Колекція фонограм із голосами осіб, що анонімно інформували про загрозу вибуху.....	30
2.2. Використання автоматизованих систем експертних служб України для запобігання та протидії тероризму: структура, класифікація та види.....	30
2.3. Класифікація автоматизованих систем, що використовуються судово-експертними установами.....	34
Розділ 2. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції при розслідуванні терористичних актів.....	39
3.1. Тактичні прийоми	39
3.2. Тактичні комбінації	40
3.3. Тактичні операції	42
Використана і рекомендована література	44

ПЕРЕДМОВА

Мета роботи – це підвищення рівня антитерористичного захисту населення і готовності місцевих органів влади та інших суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичних актів.

Основним методом дослідження є системний аналіз складних комплексів, процесів і систем.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що у ній пропонуються комплексна методика запобігання та протидії терористичним актам на уразливих об'єктах.

Практична значущість роботи полягає у тому, що значна частина одержаних теоретичних результатів може бути впроваджена в оперативно-службову діяльність.

Отримана у процесі виконання роботи комплексна методика запобігання, протидії та розслідування терористичних актів дозволить значно підвищити готовність сил та засобів спеціальних підрозділів до якісного виконання завдань щодо звільнення можливих заручників та нейтралізації терористів при проведенні антитерористичних операцій. В цілому це дозволить підвищити рівень анти терористичного захисту населення і готовності місцевих органів виконавчої влади та інших суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні та припиненні терористичних актів стосовно державних діячів, об'єктів життєзабезпечення населення та підвищення безпеки, які загрожують життю та здоров'ю значної кількості людей.

16. *Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С.* та ін. Криміналістична техніка: Навч. посібник / За ред. А.В. Кофанова. К.: „КИЙ”. – 2006. – 456 с.

17. *Лисиченко В.К.* Питання вдосконалення криміналістичної реєстрації та правові межі застосування дактилоскопіювання мешканців України // Криміналістичний вісник: Науково-практичний збірник. Вип. 3, – К.: НАВСУ, ДНДЕКЦ МВС України, 2002. – С. 34-41.

18. *Мазниченко Ю.О.* Інформаційні технології в експертній практиці: Навч.-практ. посіб. – Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 152 с.

19. *Мендус С.І., Свобода Є.Ю.* Деякі питання щодо створення єдиної інформаційної системи техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочину // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Харків: Право, 2003. – Випуск 3. – С. 170-175.

20. *Михальчук Т.В.* Підвищення ефективності використання криміналістичних обліків на основі впровадження телекомунікаційних технологій // Підприємництво, господарство і право. – К., 2007. – №7. – С. 143-148.

21. *Наказ МВС України № 682 від 30.08.99р.* „Про затвердження постанови про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України”.

22. *Полтавський А.О.* Криміналістична реєстрація: шляхи вдосконалення // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. – Луганськ, 2005. – Спец вип. – 4.2. – С. 219-224.

23. *Садченко О.О., Свобода Є.Ю.* Криміналістичні обліки. Програма спеціального курсу для курсантів відомчих вищих закладів юридичної освіти. – К.: НАВСУ, 2000. – 19 с.

24. *Свобода Є.Ю.* Проблеми становлення кримінальної реєстрації та спеціалізованих криміналістичних колекцій // Підприємництво, господарство і право. – К., 2005. – № 1. – С. 123-126.

25. *Указ Президента України* „Про єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю” від 31 січня 2006 року // Офіційний вісник України. – № 1. – 2006.

26. *Біленчук П.Д., Сав'юк О.В.* Тероризм – глобальна проблема людства // Юридичний Вісник України, 2006. – № 39 (587). – С. 4-5.

27. *Сав'юк О.В.* Криміналістичний аналіз способу вчинення терористичного акту та можливості його використання в оперативно-розшуковій діяльності // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск, 2007. – № 1. – С. 201-214.

28. *Сав'юк О.В.* Проблеми криміналістичної класифікації терористичних актів // Право і суспільство, 2007. – № 2. – С. 88-96.

1. Біленчук П.Д. Проблемні аспекти боротьби з проявами тероризму // Проблеми безпеки особливості, суспільства, держави. Міжнародна громадська організація „Міжнародна анти терористична єдність” зі статутом учасника діяльності Ради Європи, 2007. – № 7. – С. 64-66.
2. Біленчук П.Д. Основи методики розслідування терористичних актів // Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів. – Навч. посіб. – К.: МАУП, 2007. – С. 360-368.
3. Біленчук П.Д. та ін. Комп'ютерна злочинність: суперхакери і кіберполіцейські. Навчальний посібник. – К., 2002. – 240 с.
4. Біленчук П.Д., Біленчук Д.П. Страхове право. Підручник.– К., 1999. – 368 с.
5. Біленчук П.Д., Гавловський В.Д., Сав'юк О.В. Концептуальні засади класифікації і профілактики міжнародного тероризму // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: теорія і практика. Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю Ради Національної безпеки і оборони України, 2008. – № 18. – С. 27-39.
6. Біленчук П.Д., Гасанов Р.И., Задояний М.Т. Современны ймеждународный терроризм: сущность, правовые и психологические основы противодействия // Економіка, фінанси, право: АФ „Аналітик”, 2008. – № 3. – С. 31-39.
7. Біленчук П.Д., Кондратьев И.М., Кофанов А.В. Правовое, организационное и криминалистическое обеспечение противодействию терроризму в странах мира // Науковий потенціал України 2009. Матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції 25-27 березня 2009 р. – Част. 3. – Київ, 2009. – С. 1-5.
8. Біленчук П.Д., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация. Учебное пособие. – К., 1999. – 272 с.
9. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Балістика: криміналістичне вогнестрільне зброезнавство. Підручник. – К., 2003. – 384 с.
10. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Зброезнавство: правові основи обігу зброї. Монографія. – К., 2004. – 464 с.
11. Біленчуку П.Д., Кравчук В.В., Кравчук О.В., Кулик В.М. Комп'ютерний тероризм: практика запобігання, протидії, розслідування. Навчальний посібник / За заг. ред. П.Д. Біленчука. – Хмельницький. Хм. ЦНТЕІ, 2008. – 258 с.
12. Біленчуку П.Д., Кравчук В.В., Кравчук О.В., Кулик В.М. сучасний тероризм: світові, вітчизняні та регіональні тенденції. – Навч. посіб. – Хмельницький. Хм. ЦНТЕІ, 2008. – 212 с.
13. Біленчук П.Д., Лютій І.О. Банківське право: українське та європейське. Навчальний посібник. – К., 1999. – 340 с.
14. Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів: практика, досвід, проблеми. Вип. 1/ Ред. І.П. Красюк. – К., 2002.
15. Звіт про роботу Київського інституту судових експертиз за 2007 рік / КНДІСЕ МЮ України. – К., 2008. – 77 с.

1.1. Антитерористичне законодавство України, Європи і світу

1.1.1. Правові основи запобігання, протидії і розслідування терористичних актів в Україні

Сьогодні правові основи запобігання, протидії і розслідування терористичних актів регламентується цілою низкою законів України і міжнародних актів, що ратифіковані Верховною Радою. Серед них такі як:

1. Закон України від 20.03.2003 № 638-IV „Про боротьбу з тероризмом”.
2. Закон України від 12.09.2002 № 149-IV „Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму”.
3. Закон України від 17.01.2002 № 2990-III „Про ратифікацію Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом”.
4. Закон України від 29.11.2001 № 2855-III „Про приєднання України до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом”.
5. Закон України від 04.10.2001 № 2758-III „Про ратифікацію Рішень про створення та діяльність Антитерористичного центру держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав”.

1.1.2. Міжнародно-правове регулювання запобігання, протидії і розслідування терористичних актів

1. Конвенція про злочини та деякі інші акти, що здійснюються на борту повітряних суден. Токіо 14 вересня 1963 року.
2. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 року.
3. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, що направлені проти безпеки цивільної авіації. Монреаль, 23 вересня 1971 року.
4. Міжнародна Конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року.
5. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, що направлені проти безпеки морського судноплавства. Рим, 10 березня 1988 року.
6. Протокол про боротьбу з незаконними актами, направленими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі. Рим, 10 березня 1988 року.
7. Конвенція про маркування пластикових вибухових речовин з метою їх виявлення від 1 березня 1991 року.
8. Декларація про заходи по ліквідації міжнародного тероризму. Затверджена резолюцією 49/60 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1994 року.
9. Декларація, що доповнює Декларацію про заходи по ліквідації міжнародного тероризму 1994 року. Затверджена резолюцією 51/210 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1996 року.
10. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом. Прийнята резолюцією 52/164 Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1997 року. Відкрита

для підписання 12 січня 1998 року.

11. Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, що обслуговують міжнародну цивільну авіацію. Доповнює Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, направленими проти безпеки цивільної авіації. Монреаль, 24 лютого 1998 року.

1.2. Сили і засоби запобігання та протидії тероризму

1.2.1. Міжнародна антитерористична єдність

Проведений у роботі аналіз показав, що на даний час Україна не розглядається лідерами міжнародних терористичних та релігійно-екстремістських організацій як об'єкт для здійснення терористичних атак. Водночас, існують окремі передумови та чинники, які посилюють загрозу виникнення терористичних проявів, таких, як присутність в Україні окремих прихильників міжнародних терористичних та релігійно-екстремістських організацій, спроби посилення фундаменталістського впливу в Україні, прискорення темпів радикалізації окремих осіб, які сповідують ідеологію релігійно-екстремістських організацій, значне збільшення міграційних потоків з країн із нестабільною політичною ситуацією, наявність в Україні дипломатичних представництв та установ іноземних держав, які беруть активну участь в антитерористичних операціях на територіях Іраку та Афганістану, а також наявність на території України об'єктів підвищеної техногенної небезпеки (атомних і гідроелектростанцій, хімічних підприємств, магістральних трубопроводів, об'єктів нафтової та газотранспортної систем).

Але в той самий час сучасний тероризм, як відомо, – це метод ведення війни, політики і пропаганди одночасно. І тому не є проблемою лише для країн із політичним, національним чи релігійним розбратом. Це вже проблема всієї світової спільноти. Справа у тому, що терористичні акти у США 11 вересня 2001 року кардинально змінили характер загроз міжнародній безпеці у світі. Вони продемонстрували можливість ураження значної кількості людей та об'єктів без застосування традиційної зброї. Тому в цих умовах Служба безпеки України, як основний орган у загальнодержавній антитерористичній системі, здійснює заходи, спрямовані на запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, а також недопущення проникнення на територію України членів міжнародних терористичних і релігійно-екстремістських організацій. Все це відбувається в рамках відведеної Службі компетенції, у відповідності до вимог українського законодавства та в рамках міжнародних угод про співробітництво в боротьбі з тероризмом. СБУ приділяється постійна увага розвитку та поглибленню співробітництва з правоохоронними органами й спецслужбами іноземних країн, у тому числі – в рамках діяльності антитерористичних структур ООН, НАТО, ОБСЄ, ГУАМ, ОЧЕС та СНД. Так впродовж 2003-2007 років СБУ закрито в'їзд на територію України 1692 особам, які підозрюються в причетності до тероризму. Тільки 116 осіб отримали таку заборону впродовж 2007 року. Також лише за останні п'ять років видворено з України 53 іноземних громадянина, які, за оперативними даними, співпрацювали з міжнародними терористичними організаціями. Крім того, на підставі „консолідованого списку”

– змістом особистої методики доказування.

Зрештою, будь-яка тактична операція спрямована на побудову певної системи доказування за:

– послідовністю проведення тих чи інших заходів;

– часом та місцем її проведення;

– єдиним змістом тактичної операції, якщо навіть окремі елементи виконуються різними посадовими особами, що узгодили основні параметри спільної діяльності;

– відображенням змісту окремих дій в єдиному погодженому плані;

– організації роботи співробітників, залучених до проведення тактичної операції: забезпечення всіх різноманітних видів зв'язків всередині тактичної операції за умови необхідної організації взаємодій слідчого з працівниками інших служб органів внутрішніх справ.

Комплекс тактичних операцій відтворюється на базі єдності всіх зазначених зв'язків, а не лише на основі тільки одного з них. Але визначним для даного поняття є зв'язок за метою проведення тактичної операції. Не випадково в більшості праць з даної проблеми поняття мети включено до визначення тактичної операції.

Література

1. Біленчук П.Д., Борисова Л.В., Форостовець В.К. Пріоритетні напрями податкової політики щодо захисту прав платників податків: вітчизняний та світовий досвід // Право і безпека: Науковий журнал, 2003. – Т. 2. – № 2. – С. 49-57.

2. Біленчук П.Д., Кравчук О.В., Михайлов В.М., Міщенко В.Б., Бережна Ю.В. Погляди на теорію інформаційного протиборства, прийняті у провідних країнах світу // Енергозбереження Поділля: Енергетика, економіка, екологія. Науковий журнал, 2007. – № 3. – С. 50-57.

3. Біленчук П.Д., Кравчук О.В., Міщенко В.Б., Бокій В.І., Бережна Ю.В. До питання теорій небудови системи інформаційних ресурсів // Енергозбереження Поділля: Енергетика, економіка, екологія. Науковий журнал, 2007. – № 1. – С. 41-47.

4. Біленчук П.Д., Кравчук О.В., Міщенко В.Б. Інформаційна безпека: поняття, характеристика, технологія // Енергозбереження Поділля: Енергетика, економіка, екологія. Науковий журнал, 2007. – № 4. – С. 33-43.

5. Біленчук П.Д., Медвідь Ф.М. Ганс Гросс як фундатор криміналістичної науки (до 160 річчя з дня народження) // Зб. Наук. / відп. редактор О.Я. Пилипчук. – К., 2007. – Вип. 32. – С. 3-14.

6. Біленчук П.Д., Медвідь Ф.М. Фундатор наукової криміналістики // Правовий тиждень, 2008. – № 3. – 15-22 січня.

обвинуваченого (підозрюваного), протидіючого встановленню істини в справі. У цьому типі тактичних комбінацій можливо виділити комбінації, пов'язані з „відкритим” психологічним впливом, слідчого на обвинуваченого в рамках, установлених кримінально-процесуальним законом, етичними нормами, та тактичні комбінації, спрямовані на формування в обвинуваченого неправильного уявлення про інформацію, яку має слідчий, про зібрані в справі докази, але без застосування при цьому обману („слідчих хитрощів”).

До цього типу тактичних комбінацій можливо віднести ті самі вимоги допустимості, які сформульовані щодо окремих тактичних прийомів.

3.3. Тактичні операції

Починаючи з кінця 70-х років у криміналістиці велика увага приділяється вивченню проблеми тактичних операцій. І хоча цей термін набув найбільш широкого розповсюдження, сьогодні для визначення цього поняття використовують в деяких працях також і поняття „складна тактична комбінація” та „тактичний комплекс”. Аналіз існуючих визначень тактичних операцій дозволяє сформулювати таке узагальнене поняття цієї криміналістичної категорії.

Тактична операція – це комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети під час розслідування злочинів.

На відміну від тактичної комбінації як комплексу тактичних прийомів у рамках однієї слідчої дії, тактична операція може досягнути кілька взаємопов'язаних слідчих дій та інших заходів.

Тактична операція складається виключно із слідчих дій і частіше всього вбирає в себе такі елементи:

- слідчі дії;
- оперативно-розшукові заходи;
- перевіряючі дії у відповідності до ст. 97 КПК України;
- організаційно-технічні засоби;
- документальна ревізія;
- заходи щодо використання засобів масової інформації та допомоги громадськості;
- заходи виховного впливу слідчого на осіб, втягнутих у коло кримінального судочинства, передбачені нормативними актами МВС України;
- заходи в рамках охорони громадського порядку, проведені у зв'язку з іншими заходами тактичної операції.

Безумовно, до всіх елементів тактичної операції пред'являються ті самі критерії допустимості, що і до кожного з них окремо. Головним при цьому є критерій дотримання законності.

Необхідною умовою розгляду тактичної операції як єдиного цілого, як комплексу є виявлення внутрішньо системних зв'язків даного утворення. Системний аналіз тактичної операції дозволяє виявити в ній такі види зв'язків за:

- метою тактичної операції (всі заходи в кінцевому результаті повинні бути направлені на її досягнення);

Ради Безпеки ООН, з червня 2002 року заборонено в'їзд в Україну 186 членам руху „Галібан” та „Аль-Кайди”.

Крім того, з огляду на те, що сучасний тероризм самовдосконалюється, використовуючи досягнення науки й техніки, СБУ впроваджуються новітні технології розшуку злочинців, які використовують електронні телекомунікаційні засоби. Зокрема, у взаємодії з ФБР США встановлено зловмисника, який надсилав на офіційну електронну адресу Секретаріату Президента України анонімні електронні повідомлення з інформацією про підготовку серії терористичних актів на території України та посягань на життя державних діячів України. В іншому випадку, з підключенням партнерських спецслужб США, Німеччини, Італії, Румунії, в стислі терміни встановлено іноземця, який надсилав погрози життю та здоров'ю на адресу однієї з вищих посадових осіб України.

Тому стверджувати, що міжнародний тероризм Україні не загрожує сьогодні не можна. Останні тенденції в цій сфері не дають можливості однозначно все передбачити, оскільки чинники, які формують сприйняття цієї проблеми в суспільстві, не є втішними. Один з них – екстремістська діяльність окремих українських громадян. Тому в переліку пріоритетних завдань Служби безпеки України залишається попередження, виявлення та недопущення здійснення на території нашої держави терористичних актів. Останнім часом акції з терористичними ознаками набувають все більш зухвалого характеру, і це призводить до загострення суспільної ситуації в державі. Тривожним для нас є вчинення екстремістських дій із застосуванням вибухових речовин, вогнепальної та холодної зброї, шляхом підпалу та із застосуванням фізичного насильства.

Тільки у 2007 році та першому кварталі 2008 року розкрито 172 прояви терористичного характеру. Понад 40 осіб притягнуто до кримінальної відповідальності, 21 особу – до адміністративної відповідальності. Підрозділами СБ України у взаємодії з органами міліції із незаконного обігу вилучено 282 одиниці вогнепальної зброї, 255 гранат, 280 кг вибухівки, близько 40 тис. набоїв різного калібру, 42 електродетонатори та 238 саморобних вибухових пристроїв. За даними фактами порушено 230 кримінальних справ за ознаками злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням з вогнепальною зброєю та вибухівкою. Переважна більшість цих проявів була розкрита завдяки невідкладному реагуванню, правильній оцінці первинних даних та організації оперативно-розшукових заходів у перші години після вчинення злочинів.

Окрім того, поява в Україні об'єднання – Міжнародна антитерористична єдність (МАЄ) – це теж відповідь на виклик часу. МАЄ – це громадський рух, консолідований на основі усвідомлення і протидії глобальній загрози, – тероризму, в будь-яких його формах і проявах. МАЄ ставить своїм завданням підвищення рівня поінформованості громадськості, досягнення єдиного розуміння сутності сучасного тероризму, формування і застосування інформаційних і суспільних технологій для створення ефективної системи заходів підтримки стратегії боротьби з міжнародним тероризмом.

Учасниками руху МАЄ можуть бути всі, хто розділяє його ідеї і готовий до співробітництва, незалежно від політичних, релігійних та інших переконань.

Основними напрямками діяльності МАЄ є:

1. Комплексне дослідження феномену тероризму, інформаційних і

суспільних технологій попередження та протидії терористичним і екстремістським проявам.

2. Координація формування і розвиток недержавної складової системи національної безпеки України.

3. Сприяння побудові нової архітектури національної безпеки на основі збалансованого співвідношення державного і недержавного компонентів.

4. Вивчення і аналіз факторів щодо характеру загроз міжнародній безпеці у світі та їх вплив на тероризм і екстремізм, відпрацювання підходів до вдосконалення світового порядку.

5. Розробка і впровадження концептуальних моделей суспільства, стійкого до проявів тероризму та екстремізму.

Перш за все необхідно відзначити три базові складові безпеки: *безпека держави, суспільства і особи*. Розвитком цих трьох складових з моменту свого створення займається громадська організація Міжнародна антитерористична єдність.

Таким чином, проекти МАЄ будуються на принципах непротестності і конструктивності. Вони спрямовані на пошук компромісів і зважених, кваліфікованих шляхів вирішення проблем і конфліктних ситуацій.

На рівні державної безпеки велике значення має вивчення юридичних аспектів безпеки, можливостей використання прямих і зворотних зв'язків суспільства і держави, здатності до розробки і вдосконалення відповідного законодавства.

У законодавчій сфері МАЄ розроблені проекти законів „Про зброю”, „Про охоронну діяльність”, „Про детективну діяльність”, „Про служби безпеки юридичних осіб і інших суб'єктів господарської діяльності”, „Про комерційну таємницю”. Розроблена і представлена у Верховну Раду „Концепція недержавного забезпечення безпеки особистості і підприємницької діяльності в Україні”.

У рамках побудови недержавної системи безпеки вперше в Україні і на пострадянському просторі введена нова спеціальність „Управління фінансово-економічною безпекою”.

На рівні суспільної безпеки фахівці з безпеки повинні навчатися методам запровадження суспільних акцій, заходів, форумів, конгресів, і тому подібне, які забезпечують можливості діалогу, обговорення проблемних питань, спілкування потенційних суб'єктів протистояння, які направлені перш за все на колективне виконання рішень і досягнення компромісів. Велике значення має також здатність фахівців розробляти технології і методи моніторингу, направлені на своєчасне виявлення конфліктогенних і теророгенних ситуацій.

МАЄ реалізує громадянський Проект „Формування недержавної системи безпеки підприємництва”, мета якого – створення ефективного механізму забезпечення безпеки підприємств, як основи їх успішної діяльності і розвитку в умовах перманентних ризиків і загроз ринкової економіки України.

Фахівці МАЄ приймають активну участь в реалізації „Концепції корпоративної безпеки членів УСПП”.

На рівні безпеки особи велике значення має викладання дисциплін, які стосуються поведінки людини в екстремальних ситуаціях: коли він став об'єктом

– змістом тактичної комбінації.

Остання підстава класифікації тактичної комбінації потребує більш детального розгляду. Тут необхідно виділити такі основні типи тактичних комбінацій.

1. Тактичні комбінації, направлені на забезпечення повноти виявлення та фіксації слідів. Безперечна послідовність дій слідчого на місці події спрямована на те, щоб, по-перше, забезпечити повноту вивчення обставин, виявлення та фіксації слідів, предметів, а, по-друге, попередити ненавмисне їх пошкодження під час проведення слідчих дій, дає можливість стверджувати, що в цьому випадку має місце не просто набір рекомендованих криміналістичною тактикою прийомів огляду місця події, а їх комплекс, тобто – тактична комбінація. Такого роду тактичні комбінації можуть також мати місце при проведенні обшуку, відтворення обстановки і обставин події.

Основним змістом тактичної комбінації при виконанні цих слідчих дій є комплекс тактичних прийомів огляду, описування, вимірювання, закріплення слідів і предметів, виявлених під час їх проведення. Тактичні прийоми в рамках таких комбінацій сполучаються з техніко-криміналістичними прийомами використання техніко-криміналістичних засобів. У рамках таких комбінацій можуть застосовуватись і прийоми, які неможливо в повній мірі віднести до прийомів криміналістичної тактики, наприклад, використання службово-розшукового собаки. Порушення послідовності застосування різних елементів тактичної комбінації виключає можливість використання деяких з них. Наприклад, запропонування обвинуваченому показати спосіб подолання перешкоди на шляху до місця вчинення злочину під час проведення відповідної слідчої дії надає можливість подальшого пошуку тут мікрооб'єктів, які могли бути залишені злочинцем під час вчинення злочину.

2. Тактичні комбінації, пов'язані із забезпеченням необхідних для проведення слідчої дії обставин. Тут необхідно виділити:

– тактичні комбінації, націлені на відтворення такої обстановки, коли потерпілий чи свідок може пригадати окремі обставини, час, місце, зовнішність злочинця; нехтування таким аспектом проведення слідчих дій може знизити повноту свідчень; проведення пізнання без застосування комплексу тактичних прийомів, які дозволяють пізнаючому краще сприйняти обставину проведення слідчої дії, зовнішність, обличчя пред'явленого для пізнання, може взагалі призвести до негативного наслідку, який ускладнюється тим, що проведення такої слідчої дії вдруге взагалі неможливе;

– тактичні комбінації, покликані усувати або нейтралізувати негативні наслідки суперечливої ситуації, яка може виявити небажання свідка чи потерпілого давати правдиві свідчення або спробу обвинуваченого (підозрюваного) чинити на цих осіб психологічний тиск (шантажування, залякування тощо) під час пізнання чи очної ставки;

– тактичні комбінації, направлені на попередження можливих спроб обвинуваченого (підозрюваного) здійснити втечу під час проведення окремої слідчої дії, вчинити спробу суїциду, а також спробу вчинення нападу на слідчого або інших осіб, які беруть участь у виконанні слідчої дії.

3. Тактичні комбінації, як засіб психологічного впливу слідчого на

та почуттів, давання ними неправдивих свідчень, здійснення інших аморальних вчинків; не повинен принижувати авторитет правоохоронних органів);

г) доцільність застосування їх відповідно до характеру слідчої ситуації (тактичні прийоми, застосування яких без урахування конкретної слідчої ситуації можуть викликати пошкодження доказів, розголошення таємниці слідства тощо);

д) науковість (відповідно до криміналістичних рекомендацій), самостійне „конструювання” слідчим тактичних прийомів може призвести при їх застосуванні до непередбачених наслідків і в кінцевому результаті спричинити шкоду;

е) погодженість застосування тактичних прийомів (відсутність її при спільній роботі в кримінальній справі кількох слідчих може спричинити шкоду як процесу збирання та використання доказів, так і оперативно-розшуковій діяльності).

У криміналістиці подаються різні класифікації тактичних прийомів. Вони ґрунтуються на ступені складності тактичних прийомів та положеннях, взятих з різних галузей знань (логіки, психології, наукової організації праці). З погляду криміналістичних наукових досліджень ці класифікації приносять безперечну користь. Але для формування практичних рекомендацій криміналістичної тактики вагоміше значення має класифікація тактичних прийомів за видами слідчих дій. Навіть подібні тактичні прийоми при проведенні різних видів слідчих дій набувають помітної специфіки.

3.2. Тактичні комбінації

Вимоги до дотримання критеріїв допустимості тактичних заходів відчутно зростають у тих випадках, коли виникає необхідність комплексного використання їх при проведенні слідчої дії. Комплекс тактичних прийомів набув у криміналістиці назву „тактичної комбінації”.

„Тактична комбінація – це певне сполучення тактичних прийомів..., які переслідують мету вирішення конкретного завдання розслідування та обумовлене цією метою і слідчою ситуацією”. Р.С. Белкін у це визначення включив також і сполучення слідчих дій. Однак, як це буде детально розглянуто далі, таке сполучення слід розглядати в рамках абсолютно іншого поняття тактичних операцій. Сполучення тактичних прийомів – тактична комбінація – можливе тільки в рамках однієї слідчої дії.

Інше поняття тактичної комбінації неминуче приводить до висновку про наявність комбінованих слідчих дій. Сполучення тактичних прийомів та інших елементів різних слідчих дій в одному не тільки суперечило б рекомендаціям криміналістичної тактики, але й прямо порушувало б норми кримінального процесуального закону. У зв'язку з тим, що тактичні комбінації проводяться з метою вирішення конкретного тактичного завдання, вони повинні охоплюватись одним тактичним рішенням. В основу класифікації тактичних комбінацій може бути покладено класифікацію за:

- видами слідчих дій, у рамках яких проводяться тактичні комбінації;
- тактичними завданнями, які вирішуються під час їх проведення;

терористичних або екстремістських дій, при загрози таких дій, при стихійних лихах і тому подібне. Крім того, важливими є дисципліни, які дозволяють створювати нові програми особистої безпеки, динамічно змінювати конфігурацію і структуру існуючих програм.

1.2.2. Антитерористичний центр при СБУ

Антитерористичний центр при СБ України створено згідно з Указом Президента України 11 грудня 1998 року. Його основним завданням є координація діяльності органів виконавчої влади з попередження та припинення терористичних актів.

Після прийняття у 2003 році Закону України „Про боротьбу з тероризмом” у державі створено правову базу боротьби з тероризмом.

Відповідно до Закону України „Про боротьбу з тероризмом” на АТЦ покладається:

- розробка концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом;
- збирання, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції розвитку тероризму в Україні та за її межами;
- організація та проведення антитерористичних операцій, а також координація діяльності суб'єктів, що ведуть боротьбу з тероризмом або залучаються до конкретних антитерористичних операцій;
- організація та проведення командно-штабних навчань і тренувань;
- участь у підготовці міжнародних договорів України та надання пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, що ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, а також проведення заходів щодо попередження, виявлення та припинення терористичної діяльності;
- взаємодія зі спецслужбами, правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з проблем антитерористичної діяльності.

До участі в антитерористичній операції, крім суб'єктів, що безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, можуть бути залучені інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою. Так до складу штабу АТЦ при СБ України входять міжвідомча координаційна комісія у складі 18 міністерств і відомств – суб'єктів боротьби з тероризмом і 27 регіональних координаційних груп місцевих органів державної влади.

Регіональна координаційна група АТЦ при управлінні Служби безпеки в Хмельницькій області виконує такі завдання:

- координує діяльність боротьби з тероризмом, забезпечує моніторинг терористичних загроз в регіоні – збирає у встановленому порядку, узагальнює, аналізує та прогнозує інформацію щодо можливих терористичних проявів та передумов до них, розробляє рекомендації, спрямовані на вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, підвищення ефективності заходів по виявленню і усуненню причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів;

– проводить командно-штабні і тактико-спеціальні навчання та тренування в області, розробляє превентивні антитерористичні плани стосовно ймовірних об'єктів і напрямів терористичних посягань у регіоні;

– здійснює завчасні розрахунки сил та засобів, які можуть використовуватись у протидії терористичним проявам; організовує і проводить антитерористичні операції.

Для виконання вищевказаних завдань залучаються сили і засоби управлінь Служби безпеки, міністерств внутрішніх справ України, надзвичайних ситуацій в області, Міністерства оборони України, Державної прикордонної служби України, Державного департаменту з питань виконання покарань, підрозділів спеціального призначення „Альфа”, „Сокіл”, „Беркут”, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

На випадок необхідності здійснення силових дій в рамках проведення антитерористичної операції по фізичній нейтралізації членів терористичних груп у складі РКГ АТЦ створена зведена бойова група з числа співробітників підрозділів спеціального призначення обласних управлінь Служби безпеки та Міністерства внутрішніх справ України в області.

Фінансування АТЦ при СБ України у відповідності до статті 7 Закону України „Про боротьбу з тероризмом” здійснюється з державного бюджету України. Фінансування матеріально-технічного та організаційного забезпечення діяльності РКГ АТЦ при обласному управлінні СБУ державним бюджетом не передбачено. Поряд з тим, завдяки фінансуванню цих заходів обласним бюджетом в останні 3 роки вдалося вирішити цілу низку організаційних питань в діяльності РКГ АТЦ та її штабу, що дозволило покращити ефективність управління силами та засобами РКГ, які залучаються до проведення антитерористичних операцій. Разом з тим, актуальною залишається потреба забезпечення зведеної бойової групи РКГ АТЦ окремо визначеними спеціальними засобами, амуніцією та бойовим спорядженням.

Антитерористичний центр активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема Контртерористичним комітетом (КТК) і Управлінням з наркотиків та злочинності (УНЗ) ООН, контртерористичною мережею ОБСЄ, Комітетом експертів Ради Європи з питань боротьби з тероризмом (CODEXTER).

У травні 2006 року в АТЦ відкрито український сегмент Віртуального центру ГУАМ по боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, розповсюдженням наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів.

1.2.3. Всесвітній Антикримінальний і Антитерористичний Форум (WAAF)

Розмовляючи про інтеграцію і глобалізацію світових процесів, необхідно з прикритістю відмітити, що особливих успіхів здобув тут кримінал. Злочинність перейшла в нову фазу – транснаціональну, більш упевнено ламає державні кордони перетворюючись у всесвітню кримінальну систему, виникає загроза безпеки об'єднаним націям з боку мафій, що об'єднуються.

Світове співтовариство багато робить для протистояння організованій

РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ, ТАКТИЧНІ КОМБІНАЦІЇ ТА ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ

3.1. Тактичні прийоми

Поняття тактичного прийому є одним із основних понять криміналістичної тактики. Під тактичним прийомом, як правило, розуміють найбільш раціональний, найбільш ефективний засіб дії або найбільш раціональну лінію поведінки особи, яка здійснює процесуальні дії.

У багатьох працях поняття тактичного прийому по суті відображується з методами практичної діяльності, напрацьованими у сфері криміналістичної тактики. Так, до тактичних прийомів включають висунення версій, планування та інші методи організації розслідування, щоправда, це не є засобом дії і не є лінією поведінки слідчого.

Поява в криміналістиці взагалі та в криміналістичній практиці зокрема низки нових понять (організаційно-тактичні заходи, тактичні комбінації, тактичне рішення тощо) дозволяє з урахуванням цього зробити уточнення поняття тактичного прийому.

Як метод діяльності висунення версій значною мірою пов'язано з розробленням та прийняттям тактичних рішень. Методи планування, взаємодії слідчих з органами дізнання та громадськістю, які належать до таких прийомів, за своєю суттю є методами проведення організаційно-тактичних заходів.

Таким чином, з урахуванням конкретизуючих обставин, поняття тактичного прийому варто визначити як найбільш ефективний засіб дії особи, що здійснює виконання слідчої дії.

Ефективність тактичного прийому визначається не тільки за ступенем досягнення мети, поставленої перед слідчим, виконуючим дану слідчу дію, але й додержанням вимог кримінально-процесуальних норм, норм етичних, збереження здоров'я громадян, які беруть участь у виконанні слідчих дій, нерозголошення таємниці слідства та джерел оперативного-розшукової інформації. У зв'язку з цим у криміналістиці широкому вивченню піддавались питання допустимості тактичних прийомів. Серед критеріїв допустимості тактичних прийомів виділяються:

а) законність;

б) вибірковість впливу (тактичний прийом повинен давати позитивний ефект тільки по відношенню до особи, яка приховує правду, і бути нейтральним по відношенню до незацікавлених осіб);

в) етичність (не повинен: принижувати честь та гідність учасників розслідування; впливати на позицію невинного, сприяти визнанню ним неіснуючої вини; виправдовувати саме вчинення злочину і занижувати його громадську безпеку; сприяти обмові невинних або звинуваченню винних у більшій мірі, ніж це відповідає дійсності та їх вині; обґрунтовуватись на необізнаності обвинуваченого або інших осіб у питаннях кримінального права та процесу; сприяти розвитку в обвинуваченого або інших осіб низьких спонукань

збільшується, а картотечна, альбомна і натурно-колекційна будова надто трудомістка і незручна в оперативно-практичному використанні правоохоронними органами. Поряд з цим все більше зростають і ускладнюються завдання посилення боротьби зі злочинністю, з одного боку, а з іншого – з'являються нові науково-технічні досягнення, які освоюються криміналістикою як досконаліші методи і науково-технічні засоби виявлення, фіксації і дослідження різної за походженням інформації про механізм вчинення злочинів і осіб, що їх вчинюють, в тому числі про об'єкти, які реєструються в тих чи інших обліках. Завдяки цьому, наявними є не тільки об'єктивні можливості подальшого розширення кола об'єктів криміналістичної реєстрації, а й назрілі практичні проблеми вдосконалення всієї системи існуючих видів обліків та оновлення їх науково-методичних основ побудови і технічної бази з метою оптимізації функціонування та практичного використання.

Можна запропонувати такі форми обліків та способи фіксації обліків (див. схеми 1, 2).

Схема 1. Форми криміналістичних обліків

Схема 2. Способи фіксації інформації

злочинності і міжнародному тероризму. Але офіційній дипломатії та вузькопрофесійному співробітництву правоохоронних органів – не все під силу. Необхідно об'єднати зусилля здорових сил усіх країн і єдиним фронтом виступити проти інтернаціонального різномовного криміналу. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. Створено Всесвітній Антикримінальний і Антитерористичний Форум зі штаб-квартирою у Берліні.

Всесвітній антикримінальний і антитерористичний форум (ВААФ) був створений у грудні 2000 року на Віденському самміті. Ідею створення форуму підтримали представники ООН, Ради Європи, Євросоюзу, Інтерполу, Європолу, керівники правоохоронних органів США, Центральної і Східної Європи, СНД, юристи, економісти, соціологи, політологи, керівники міжнародних і національних суспільних організацій, бізнесмени, релігійні конфесії, ЗМІ 42 країн. Засновниками ВААФ виступили делегати від Австрії, Білорусі, Великобританії, Німеччини, Єгипту, Ізраїлю, Йорданії, Латвії, Росії, США, України (О.М. Чистяков), Франції, Швейцарії.

Створення ВААФ обумовлено загостренням криміногенної ситуації у світі. Підтримуючи ідеї ВААФ зі створення єдиного міжнародного фронту антикримінальних і антитерористичних сил, ініціативна група ВААФ в Україні пройшла процедуру реєстрації, і в жовтні 2001 року була заснована Міжнародна громадська організація „Міжнародний Антикримінальний і Антитерористичний комітет” (МААК).

ВААФ – для створення єдиного міжнародного фронту антикримінальних і антитерористичних сил. Під егідою ВААФ люди влади, спеціалісти, вчені, представники ділових, фінансових кіл, журналісти складають зусилля і професійні можливості для боротьби з криміналом.

Форум прогнозує тенденції розвитку криміногенної ситуації у світі, розробляє стратегію і тактику протидії терористичним актам, захопленню заручників, фінансовим махінаціям, відмиванню грошей, незаконному обігу наркотиків, зброї, культурних цінностей, злочинам в сфері високих технологій, корупції, нелегальній еміграції, дитячій порнографії, проституції та іншим видам злочинності.

Форум надає консалтингову підтримку зацікавленим особам і організаціям при здійсненні антикримінальних програм і проектів.

Форум аналізує і узагальнює інформацію, здійснює наукові дослідження і огляди, проводить конференції і семінари з проблем організованої злочинності і тероризму.

ВААФ сприяє зближенню позицій країн у розробці єдиних підходів до боротьби з організованою злочинністю і тероризмом, стимулює уніфікацію і гармонізацію законодавства різних країн.

Основне завдання Форуму – вибудовування концепцій національної атикримінальної стратегії, співставлення програми протидії транснаціональній злочинності, розробка конкретних рекомендацій. ВААФ сподівається стати надійним союзником ООН в її протидії зростанню криміналу у світі.

1.2.4. Міжнародний Антикримінальний і Антитерористичний Комітет (МАОК)

За останні 30 років світова злочинність зросла в 4 рази, у тому числі на території колишнього СРСР – у 8 разів, в США – в 8 разів, у Великобританії і Швеції – в 7 разів, у Франції – в 6 раз, в Німеччині – в 4 рази, в Японії – в 2 рази.

За даними МВФ, щорічно у світі відмивається від 500 млрд. до 1,5 трильйона доларів, що досягає 5% світового валового продукту.

За даними рейтингового агентства „Стандарт і Пауерс” можливості інвесторів втратити протягом п'яти років всі вкладення, якщо вони йдуть в країни з середнім чи високим ступенем корупції, оцінюються від 50% до 100%.

За даними Всесвітнього Банку щорічно на підкуп урядовців і політиків витрачається понад 80 млрд. доларів.

Загальний об'єм операцій в наркобізнесі в кінці 90-х років перевищує 500 млрд. доларів. Біля 90 млрд. доларів, отриманих в результаті незаконного обігу наркотиків, відмивається і використовується у якості легальних інвестицій.

Щорічно, транснаціональні злочинні товариства незаконно вивозять більше одного млн. нелегальних мігрантів, доходи від цієї злочинної діяльності перевищують 3,5 млрд. доларів.

Країни, що розвиваються, витрачають до 14% валового внутрішнього продукту на боротьбу зі злочинністю. Розвинуті країни – 5%. Цей показник має стійку тенденцію до збільшення.

МАОК сприяє підвищенню рівня поінформованості суспільства про небезпеку і масштаби транснаціональної організованої злочинності і міжнародного тероризму, і необхідності адекватного реагування на ці глобальні виклики з боку міжнародного співтовариства.

МАОК для більш глибокого розуміння умов і причин, що породжують міжнародну злочинність, пошуку і пропаганді найбільш ефективних методів боротьби з нею.

МАОК для розвитку існуючих і створення нових універсальних методів, направлених на боротьбу зі злочинністю і недопущенню її подальшої консолідації і росту впливу на глобальному, регіональному і національному рівнях.

МАОК сприяє розвитку співпраці і налагоджуванню взаємодії між професіоналами з правоохоронних органів різних країн.

МАОК зближує позиції країн в сфері розробки основних підходів до вирішення проблем боротьби з організованою злочинністю і тероризмом.

МАОК готує рекомендації щодо удосконалення міжнародно-правової бази і гармонізації національного законодавства держав.

МАОК надає інформаційну, наукову, організаційну і матеріально-технічну підтримку юридичним і фізичним особам, що приймають участь в програмах і проєктах, направлених на боротьбу з транснаціональною злочинністю і тероризмом.

МАОК сприяє прогнозуванню тенденцій розвитку кримінальної ситуації в світі, оцінці ступеню небезпеки і масштабів організованої злочинності і тероризму на національному і міжнародному рівнях.

МАОК реалізує на території України рекомендації ВААФ.

– автоматизовані ідентифікаційні системи (АДІС – дактилоскопічні, АБІС – балістичні та ін.) – ідентифікація об'єкта за комплексом індивідуальних ознак з однорідними об'єктами в пошуковому масиві (банку даних).

У той самий час як в експертних установах МВС України, так і Міністерства юстиції України використовуються інформаційні технології, що відрізняються як за можливістю забезпечення певної стадії експертного дослідження, так і за ступенем обробки вихідних даних. Це автоматизовані системи для забезпечення судово-експертних досліджень, а саме:

АБД – банки зразків виробів масового виробництва, вогнепальної та холодної зброї, документів суворой звітності; відомостей про характеристики матеріалів, речовин, сплавів тощо;

ПАК – збирання та обробка експериментальних даних (зображень розгортки поверхні куль та гільз, зображень документів, спектрів фонограм тощо);

АРМ за всіма напрямками експертних досліджень (дактилоскопічних, судово-балістичних, фоноскопічних тощо) – введення, обробка та аналіз вихідних даних, формування висновку експерта, складання фототаблиці;

САПР (системи автоматизованого прийняття рішення) – експертні системи для проведення діагностичних (класифікаційних) та ситуаційних досліджень.

Очевидно, що найбільш суттєвою підставою для систематизації може служити відношення (приналежність) інформаційної технології до певного напрямку експертної діяльності, наприклад, автоматизовані системи для техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, для вирішення експертних завдань тощо.

Враховуючи вище наведені аргументи, ми вважаємо найбільш доцільною класифікацію експертних інформаційних технологій за напрямками використання їх в експертній практиці, а саме: автоматизовані системи для техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; автоматизовані системи для судово-експертних досліджень.

У свою чергу, в першій групі можна виділити такі інформаційні технології: автоматизовані системи для забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; автоматизовані системи для криміналістичної реєстрації. І хоча чинне законодавство відносить криміналістичні обліки до оперативно-розшукової діяльності, значна частина реєстраційної роботи здійснюється державними спеціалізованими експертними установами МВС України, на які покладено техніко-криміналістичне забезпечення органів дізнання та досудового розслідування.

Класифікація інформаційних технологій, які вже використовуються в експертній практиці, а також тих, що розробляються та незабаром будуть впроваджені, має не лише науково-практичне та пізнавальне значення, але й дозволить в подальшому напрацювати методичні засади створення, впровадження та використання їх у державних спеціалізованих установах.

Кожний з видів обліків побудований за певними класифікаційними ознаками об'єктів і здійснюється через їх описання, фотографування та натурно-колекційну систематизацію у вигляді реєстраційних карток, альбомів, колекцій, магнітних стрічок, дискет, дисків, а також інформаційно-довідкових банків даних тощо. Об'єктно-описовий масив кожного з таких обліків щорічно

дослідження ознак об'єктів; спеціальні програми для оцінки виділених ознак різноманітних об'єктів дослідження; програми, що дозволяють автоматизувати процес складання експертного висновку.

Спільним у наведених вище класифікаціях О.Р. Россинської та В.Г. Хахановського є такі інформаційні технології як програмні комплекси автоматизованого вирішення експертних завдань та підготовки експертного висновку – це компоненти експертних автоматизованих систем, відомі як АРМ експерта, що входять до складу багатьох сучасних програмно-технічних комплексів (ПТК), наприклад, таких як АДІС „ДАКТО 2000”, „Сонда”, автоматизована балістична ідентифікаційна система (АБІС) „Таис-03” та ін.).

Класифікації інших вчених також відрізняються як за системою, так і за ступенем охоплення кола експертних завдань, для вирішення яких залучаються інформаційні технології.

Існують багато й інших пропозицій щодо систематизації експертних інформаційних технологій, але всі вони неповністю і лише в загальних рисах відображають коло сучасних комп'ютерних технологій, що використовуються в експертній діяльності.

Перш за все, це пояснюється тим, до цього часу навіть розробники експертних інформаційних технологій не мають єдиного концептуального підходу до автоматизації судової експертизи. По-друге, як науковці, так і користувачі автоматизованих систем, часто припускаються неточностей у визначенні самого їх змісту, керуючись при цьому лише можливістю використання їх для вирішення конкретних експертних завдань. Хоча, як відомо, визначення автоматизованих систем закріплено державними стандартами України (ДСТУ), і не допускає довільного тлумачення.

Зокрема, деякі науковці ототожнюють такі системи як АРМ і АПС, а також не розмежовують ПАК і ПТК, АПС та АБД, ПАК та АРМ, хоча зазначені системи істотно відрізняються як за призначенням та складом, так і за можливостями обробки вихідної інформації. Критерієм, що розмежовує ці інформаційні технології може служити лише ступінь завершеності вихідного інформаційного продукту, який отримує користувач з допомогою конкретної автоматизованої системи.

Отже, класифікація інформаційних технологій, що використовуються державними спеціалізованими установами, неможлива без глибокого системного аналізу вітчизняної та зарубіжної експертної практики, без врахування досвіду використання їх у технічних галузях та науці.

Так, наприклад, в експертних установах МВС України набули поширення інформаційні технології, що відрізняються як за функціональними можливостями при вирішенні окремих експертних завдань, так і за об'єктами дослідження. Це автоматизовані системи для техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а саме:

– АПС – пошук інформації в базах даних за певними критеріями (осіб – за анкетними даними, ознаками зовнішності, особливими прикметами, за спектральним складом голосу тощо; підроблених грошей – за номіналом, способом підробки, місцем виявлення; транспортних засобів – за типом, моделлю, роком виготовлення тощо);

МООК бере участь у розробці елементів стратегії і тактики дій на національному, регіональному й міжнародному рівнях з боротьби з тероризмом і організованою злочинністю, в тому числі такими їх видами, як: терористичні акти; викрадення людей; захоплення заручників; фінансові махінації; відмивання доходів від злочинної діяльності; незаконний обіг наркотичних речовин і психотропних засобів; незаконний обіг зброї, ядерних матеріалів та радіоактивних речовин; незаконний обіг культурних цінностей; злочини у сфері високих технологій; корупція; нелегальна міграція; сексуальна експлуатація дітей, дитяча порнографія і проституція та ін. До комітету входять 7 департаментів: департамент аналізу інформації та стратегічних оцінок; департамент міжнародних відносин; департамент зв'язку з органами влади та неурядовими організаціями; департамент зв'язку із засобами масової інформації; департамент фінансово-економічний і матеріально-технічний; департамент розвитку комітету, організаційної та методичної допомоги осередкам в Україні та представництвом МГО „МООК” за кордоном; департамент організаційно-штатної і кадрової роботи.

Керівними органами комітету є конференція; голова комітету; правління комітету; ревізійна комісія.

До комітету входять осередки, створені в обласних центрах та великих містах України.

Одним із прикладів підтримки міжнародного іміджу України є звернення Міжнародної громадської організації „Міжнародний антикримінальний і антитерористичний комітет” до Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) з проханням виключити нашу країну із ганебного, так званого „чорного” списку.

20-21 січня 2004 року в Москві відбулася Міжнародна конференція „Світова спільнота проти глобалізації злочинності і тероризму”, організована Всесвітнім антикримінальним і антитерористичним форумом (ВАОФ), Комітетом Держдуми РФ з безпеки, Російським національним антикримінальним і антитерористичним фондом за підтримки фондів Конрада Аденауера і Фрідріха Еберта.

На конференцію прибули делегації з понад 20 країн, у тому числі з Німеччини, Ізраїлю, Італії, США, України, Франції, а також ряду впливових міжнародних організацій. Серед членів делегацій – відомі парламентарії, вчені-юристи, представники спецслужб і правоохоронних органів, дипломати.

Делегат від України Олексій Чистяков виступив з основною доповіддю на тему: „Протидія відмиванню „брудних коштів” і фінансуванню тероризму: громадська підтримка і контроль”. З трибуни конференції він інформував світову громадськість про те, що конкретно зроблено в Україні для приведення законодавства у відповідність зі світовими стандартами, як розвивається структура державного фінансового моніторингу; показав роль громадських організацій і громадян у вирішенні не лише питань, що стосуються боротьби з відмиванням „брудних грошей”, але й боротьби зі злочинністю, у тому числі й із транснаціональною.

На московській зустрічі були представлені матеріали київської конференції у 2-х томах „Протидія відмиванню „брудних коштів” і фінансуванню тероризму:

громадська підтримка і контроль”.

На московській конференції Олексію Чистякову було вручено Сертифікат ВААФ про прийом МГО „Міжнародний антикримінальний і антитерористичний комітет” в Україні до дійсних членів Всесвітнього антикримінального і антитерористичного форуму.

МАОК – це впливова громадська організація із більш ніж 50 тис. зареєстрованих в Україні громадських організацій, яка зайняла патріотичну позицію в захисті міжнародного іміджу нашої держави. В результаті спільних з урядом зусиль 25 лютого 2004 року Україну було виключено із „чорного” списку FATF.

5 березня 2004 року на ім'я Чистякова О.М. надійшов лист від голови правління ВААФ, в якому повідомлялося таке: „Висловлюю велику вдячність за Вашу діяльну участь у роботі II Міжнародної конференції „Світова спільнота проти глобалізації злочинності й тероризму”. Ваш виступ і ділові зауваження виявилися дуже корисними для нас. Ми були б дуже раді продовжити контакти з таким обізнаним професіоналом-спеціалістом у розумінні тих проблем, над вирішенням яких працює ВААФ. Разом ми можемо зробити багато!”

На нашу думку, щорічні заходи ВААФ стануть своєрідним „Антикримінальним Давосом”, де в неформальній обстановці, в обхід протокольних, дипломатичних, політичних перепон будуть обговорюватись проблеми, пов'язані з глобалізацією злочинності, виробляться рекомендації щодо розвитку міжнародних стандартів законодавства, створенню єдиних загальносвітових принципів системи правосуддя і діяльності правоохоронних органів.

Підтримуючи ідеї ВААФ ініціативна група в Україні пройшла процедуру реєстрації і в жовтні 2001 року був заснований Міжнародний Антикримінальний і Антитерористичний Комітет.

Мета нашого Комітету створити єдиний міжнародний фронт антикримінальних і антитерористичних сил, об'єднати широку громадськість для приборкання росту транснаціональної організованої злочинності і тероризму. Ми запрошуємо до роботи Комітету державні і недержавні структури, державних діячів, вчених, представників ділових, фінансових кіл, культури, засобів масової інформації, професіоналів правоохоронних органів, юристів, підприємців. Іншими словами, для досягнення цілей Комітет повинен об'єднати цвіт суспільства, інтелект України, який має працювати на Україну.

Комітет приступив до розробки програм щодо сприяння органам влади, в тому числі МВС, СБУ, МО, Держкомкордон, МНС, Митної служби та іншим державним і недержавним структурам у профілактиці та протидії транснаціональній організованій злочинності і міжнародному тероризму.

МАОК – не альтернатива правоохоронним органам, а їх помічник і додаткова можливість для зв'язку з міжнародними організаціями.

Комітет звертається до всіх національних і міжнародних організацій, закладів, громадян, з пропозицією взяти участь в заходах МАОК і стати партнерами з безпеки.

До питання про класифікацію інформаційних технологій, що використовуються в експертній практиці, за останні два десятиліття зверталися у своїх роботах такі відомі вітчизняні вчені-криміналісти як Р.С. Белкін, А.Я. Вікарук, М.С. Польовий, О.Р. Россинська, М.В. Салтевський, А.Р. Шляхів, Ю.О. Мазниченко та ін. Проте єдиного системного підходу до розробки та використання засобів автоматизації судової експертизи так і не було напрацьовано. Одні вчені в своїй класифікації виходили з найбільш загальних засад, інші зосереджували увагу лише на тих автоматизованих системах, що використовуються для вирішення окремих експертних завдань.

З точки зору відомого російського теоретика судової експертизи Т.В. Аверьянкової, це пов'язано з тим, „...що положення розробників погіршується через відсутність загальної стратегії комп'ютеризації судової експертизи. Але, не дивлячись на існуючі недоліки та перекося в процесах автоматизації судової експертизи, тенденція розвитку експертних методів, яка розглядається, без сумніву носить прогресивний характер та в майбутньому буде проявлятися все більш помітно та повно”.

У свою чергу, М.С. Польовий класифікує криміналістичні інформаційні технології так: за рівнем організації; за функціональним призначенням; за рівнем обробки інформації; за характером правової регламентації; за формою організації їх функціонування. Такий узагальнений підхід дозволяє з одного боку відобразити особливості інформаційних систем, а з іншої – виділити найбільш типові з них, правильно визначити їх основні завдання та функціональне призначення.

За рівнем організації вчений виділяє інформаційні системи вищого рівня (загальнодержавного чи регіонального) та нижчого (обласного, міжрайонного, районного, міського тощо). За функціональним призначенням (характером вирішуваних завдань) інформаційні системи поділяються на інформаційно-пошукові системи та інформаційно-логічні системи. У той самий час три останні складові у вищезгаданій класифікації дослідник залишив поза увагою.

Дещо звузнену систематизацію запропонувала О.Р. Россинська. Вона поділяє експертні інформаційні технології за п'ятьма напрямками використання їх в судовій експертизі: ПАК для збирання та обробки експериментальних даних, які отримані у ході різних експертних досліджень; банки даних та АПС по конкретних об'єктах експертизи; системи аналізу зображень при проведенні діагностичних та ідентифікаційних досліджень (на нашу думку, мова йде про графічні програми обробки зображень, на зразок відомої програми „CADR”); програми виконання допоміжних розрахунків за відомими формулами та алгоритмами в інженерно-технічних, автотехнічних експертизах тощо; програмні комплекси автоматизованого вирішення як власне експертних завдань, так і підготовки самого експертного висновку. Поділяють такі погляди щодо систематизації у своїх роботах й інші вчені, наприклад, Е.П. Іщенко, А.А. Топорков та В.А. Волинський.

У свою чергу, професор Київського національного університету внутрішніх справ (КНУВС) В.Г. Хахановський зводить інформаційні технології, що забезпечують експертно-криміналістичну діяльність до чотирьох видів програм: АПС „криміналістичних даних”; програми автоматизації процесу виявлення та

Реляційна модель спрощує структуру логічних та фізичних баз даних, дозволяє обійтися без попереднього обумовлення доступу, дає можливість обробки непередбачуваних запитів. У математиці доведено, що будь-яку сукупність даних можна подати у вигляді двомірних таблиць. Двомірна таблиця – це двомірний масив даних, який складається із стовпців та рядків. Цей масив характеризується певними властивостями:

- кожен його елемент має мінімально достатню інформацію;
- кожен стовпець має своє ім'я;
- рядки можуть розташовуватись у будь-якому порядку;
- кожен стовпець має іншу інформацію.

Реляційна модель має переваги над іншими, а саме: простота подання даних у вигляді двомірних таблиць, гнучкість (операції проектування та з'єднання дозволяють отримати таблиці даних у потрібній формі), простота контролю секретності, незалежність даних від прикладних програм, простота ведення та модифікації даних. Основний недолік реляційних моделей – низька, у ряді випадків, ефективність використання ресурсів.

Різноманітність завдань, що виникають при обробці інформації в автоматизованих системах, визначила домінуюче становище програмовані СУБД, які надають користувачу не тільки стандартні засоби, а й проблемно-орієнтовану мову для створення додатків з нестандартними функціями згідно з конкретним завданням.

2.3. Класифікація автоматизованих систем, що використовуються судово-експертними установами

Сучасна експертна практика свідчить про те, що підвищення ефективності вирішення експертних завдань вже неможливе без інформатизації всіх напрямів експертної діяльності. В останнє десятиліття в експертній службі МВС України та науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України з метою автоматизації інформаційного забезпечення експертної діяльності стали широко використовувати сучасні інформаційні технології, а саме: автоматизовані робочі місця (АРМ) експерта; програмно-апаратні комплекси (ПАК) та програмно-технічні комплекси (ПТК); автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АПС); автоматизовані банки даних (АБД); експертні системи (в літературі їх часто називають системи автоматизованого прийняття рішення (САПР), системи підтримки прийняття рішення (СППР), системи підтримки судової експертизи (СПСЕ) тощо).

Аналізу змісту та форми, згаданих вище автоматизованих систем (АС) для інформаційного забезпечення експертної діяльності, їх поглибленому дослідженню сприяє класифікація, яка, як і в інших галузях знання, відіграє важливу роль та має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Класифікація (лат. *clasis* – розряд і *fasere* – робити) особливий випадок застосування логічної операції ділення множини понять на класи, роди, види тощо, для встановлення зв'язків між групами цих об'єктів, проникнення в сутність явищ, що пізнаються та з метою правильної оцінки отриманої інформації.

1.2.5. Міжнародна контртерористична асоціація (МКТА) (Штаб квартири Німеччини, Нюрнберг)

Основні напрями діяльності пов'язані з розробкою і реалізацією спеціальних навчальних і тренінгових програм для державних та недержавних служб безпеки і охорони.

Пріоритетні напрями діяльності:

1. Підготовка інструкторського складу і керівників;
2. Підготовка груп спеціального призначення;
3. Проведення комплексних ситуаційно-тренінгових навчань;
4. Організація курсів навчання на базі МКТА та за кордоном;
5. Організація і проведення профілактичних курсів;
6. Проведення професійного тестування;
7. Підготовка жіночого контингенту служб охорони і безпеки;
8. Розробка і реалізація концепції безпеки;
9. Підготовка спеціальних інструкторів по пейнтболу;
10. Підготовка спеціалістів для роботи і виживання в екстремальних ситуаціях.

1.2.6. Національне центральне бюро Інтерполу

Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені Національного центрального бюро Інтерполу (далі – НЦБ Інтерполу або НЦБ) – підрозділу, який безпосередньо забезпечує міжнародне співробітництво правоохоронних органів своєї держави в рамках Інтерполу.

В Україні таким підрозділом є Національне центральне бюро Інтерполу (далі – НЦБ Інтерполу України), яке функціонує в структурі Міністерства внутрішніх справ України та організує міжнародне співробітництво всіх правоохоронних органів нашої держави в рамках Організації.

Зокрема, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України „Про Національне центральне бюро Інтерполу” від 25 березня 1993 року № 220, взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу (далі – НЦБ Інтерполу або НЦБ).

Порядок використання правоохоронними органами України можливостей НЦБ Інтерполу для співробітництва з Генеральним секретаріатом Інтерполу та правоохоронними органами зарубіжних держав під час здійснення діяльності, пов'язаної з попередженням, розкриттям та розслідуванням злочинів, які мають транснаціональний характер або виходять за межі України визначаються чинним законодавством України.

Нормативними актами, які безпосередньо встановлюють засади діяльності робочого апарату НЦБ Інтерполу є:

- Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол;
- Положення про національне центральне бюро Інтерполу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220;
- Інструкція про порядок використання правоохоронними органами

можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2;

– Наказ МВС України від 15 лютого 1995 року № 104 „Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу” та Типові завдання та функції підрозділів Укрбюро Інтерполу в головних управліннях, управліннях МВС України в Криму, областях, містах Києві та Севастополь;

– Інструкція про приймання осіб, які підлягають видачі (екстрадиції) з держав, що не мають спільних кордонів з Україною та не є членами СНД, затверджена наказом МВС України від 24.05.2005 № 369.

Серед нормативних актів, які стосуються діяльності робочого апарату НЦБ Інтерполу можна виділити:

– Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості, затверджена наказом МВС України від 30 квітня 2004 року № 458 (п. 2: 2.5,2.14; п. 4: 4.21);

– Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвержене Указом Президента України від 17 жовтня 2000 року № 1138 (п. 6,п. 10);

– Закон України „Про оперативно-розшукову діяльність” від 18 лютого 1992 року (ст. 6, ст. 7);

– Закон України „Про міліцію” від 20 грудня 1990 року (ст. 8);

– Кримінально-процесуальний кодекс України (ст. 31);

– Закон України „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” від 30 червня 1993 року (ст.ст. 5-7);

– Указ Президента України від 6 лютого 2003 року № 84 „Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією” (п. 9);

– Указ Президента України від 22 липня 2003 року № 740 „Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму” (п. є);

– Указ Президента України від 9 лютого 2004 року № 175 „Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції” (п. V-2).

В Україні, як і в інших країнах-учасниках Інтерполу, нормативно закріплений порядок співробітництва Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ) з усіма правоохоронними органами всередині країни, що здійснюють провадження у кримінальних та оперативно-розшукових справах.

НЦБ Інтерполу забезпечує співробітництво правоохоронних органів України та зарубіжних країн як загалом, так і за окремими напрямками боротьби із злочинністю.

Правоохоронні органи України надсилають запити безпосередньо до НЦБ Інтерполу або через територіальні підрозділи НЦБ – відділи та групи НЦБ Інтерполу, що в процесі своєї діяльності здійснюють зв'язок з:

– галузевими службами ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міськрайліноорганами;

таблиці. Для друку обраної інформації застосовуються звіти. Для опису і виділення даних можна використовувати текстове і графічне оформлення.

Системи управління базами даних (СУБД) широко використовуються у різних сферах застосування комп'ютерних технологій, являють собою пакет прикладних програм, що забезпечує створення бази даних, її функціонування та модифікацію.

На даний час найпоширенішими є такі види системи управління базами даних:

– однофайлові, які допускають одночасну роботу з одним файлом простими засобами взаємодії користувача з бази даних (внесення, зберігання, пошук і редагування в одному дисковому файлі); ці системи, як правило, потребують мінімальних ресурсів, а засоби взаємодії з базою даних мають обмежені можливості;

– багатофайлові, орієнтовані на обробку інформації, представлені у вигляді різних екранних форм, шляхом непроцедурних мовних запитів; багатофайлові системи, як правило, забезпечують зберігання слабоструктурованої інформації, залишаючи подальшу структурування прикладним програмам, що дозволяє, опираючись на стандартні та порівняно дешеві засоби файлової системи, розробляти нові прикладні програми;

– інтегровані, де поряд з мовою запитів застосовується внутрішня мова програмування, конструкція якої забезпечує опис структури бази даних, її обробку, розробку прикладних програм, у тому числі й програм користувача;

– сервери баз даних, побудовані за принципом „клієнт-сервер”, що прийшла на зміну традиційній моделі файлового сервера. Дана структура дозволяє поєднати переваги систем з одним користувачем (висока інтерактивність, низька вартість) з системами з багатьма користувачами (цілісність даних, множинний доступ, захист даних);

– реляційні, які є тепер домінуючими серед програмних продуктів СУБД завдяки практичним можливостям застосування формального математичного апарату.

Системи управління базами даних (СУБД) мають два рівні взаємодії з користувачем:

– діалоговий екранний режим, розрахований на користувача-програміста, що забезпечує наочність та оперативний доступ до бази даних шляхом виводу на екран її змісту у вигляді таблиці;

– програмний доступ до СУБД, що дає можливість формувати базу даних (створювати, заповнювати, змінювати базу даних, видобувати з неї інформацію), використовуючи спеціально написані програми.

Виділяють такі моделі організації баз даних: ієрархічна, мережева та реляційна. Зростаючі вимоги до структури подання даних (незалежність, взаємопов'язаність, мінімальна достатність, захищеність та ін.) зумовили інтенсивний розвиток мережевої та реляційної моделей.

Мережева модель забезпечує високу ефективність створених на її основі інформаційних систем, але потребує від користувача специфікацію структур зберігання, способів доступу, логічних структур даних, що знижує гнучкість системи та ускладнює базу даних.

У сучасних автоматизованих системах експертної діяльності широкое застосування знайшли такі технології, які підтримуються практично всіма пакетами прикладних програм:

- редактори текстів;
- електронні таблиці;
- персональні бази даних;
- програми обміну даними у мережах зв'язку.

Прикладні програми для ведення баз даних, як правило, мають розвинуті засоби організації діалогу з користувачем. Взаємодія з ними виглядає приблизно так само, як і у разі електронних таблиць в програмі „Access”. Таблиця складається з рядків, кожний з яких відповідає одному елементу (це, наприклад, може бути прізвище людини, назва об'єктів експертизи тощо). Такий елемент називається записом. Крім того, таблиця розбита на стовпці, в яких містяться конкретні дані про елементи. Елементи інформації у стовпцях називають полями запису. Зв'язок з електронними таблицями не обмежується тільки зовнішньою схожістю організації взаємодії з ними. Можна помітити, що між базами даних, започатковані в таких поняттях, як запис, поле і т. ін., та електронними таблицями існує глибока структурна схожість. Ця схожість ефективно використовується в інтегрованих базах даних, що включають електронну таблицю і, власне, базу даних. Послідовні клітинки у рядку електронної таблиці можна вважати полями запису в базі даних. При цьому вся база даних перетворюється на набір рядків таблиці. Таке перетворення відкриває можливість використовувати одночасно всі засоби, що надають і електронна таблиця, і програма ведення бази даних. При цьому електронна таблиця надає можливість миттєво прибрати поле з усіх записів (це зводиться до прибирання стовпця в таблиці) чи засобами ділової графіки зобразити будь-які дані в наглядній формі.

База даних створюється так:

- моделювання даних (перелік, зміст, тип);
- визначення структури бази даних (тобто, проектування структури таблиць – склад їх полів, у тому числі й ключових, кількості атрибутів, їх імена, типи і формати даних, зв'язки між даними);
- конструювання таблиць;
- створення схеми зв'язків між таблицями;
- введення даних у таблицю;
- ведення бази даних (адаптація структури даних і програм влиття інформації для забезпечення можливості паралельного ведення кількох розділів бази даних, доповнення новими таблицями, їх вилучення, редагування даних).

Створена база даних не тільки утримує інформацію, але й дозволяє здійснювати такі операції:

- вести пошук за певними ознаками;
- вносити, видаляти, редагувати та впорядковувати записи у базі;
- робити вибірку записів за певними критеріями;
- виводити звіт у вигляді пошукового списку.

Для одержання необхідної інформації з таблиць Access використовуються запити на її вибірку. Результати запиту представляються у вигляді окремої

– іншими правоохоронними органами України, що функціонують в межах регіону;

- територіальними підрозділами інших міністерств та відомств України;
- Національним центральним бюро Інтерполу.

Порядок направлення запитів до НЦБ Інтерполу, їх типову форму і зміст регламентовано Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів.

Дослідження такого інституту як НЦБ, зокрема нормативної бази його діяльності й організації роботи, дозволяють розглянути його сутність з різних боків. У частині, що стосується виключно його функцій з організації взаємодії правоохоронних органів різних держав НЦБ можна визначити, з одного боку, як суб'єкта взаємодії, з іншого – як посередника взаємодії. У той самий час фактично НЦБ Інтерполу це структурний підрозділ МВС України, який керується у своїй діяльності законодавством України про міліцію, оперативно-розшукову діяльність тощо. Дискусії щодо місця НЦБ Інтерполу в системі правоохоронних органів України, як і в системі органів внутрішніх справ, продовжуються вже тривалий час. Відповідні питання виникають й щодо повноважень підрозділу, змісту його завдань і функцій.

На нашу думку, розуміння інституту НЦБ Інтерполу має виходити з розуміння його криміналістичної сутності з урахуванням нормативної бази, що регулює його діяльність як суб'єкта і посередника взаємодії правоохоронних органів України та зарубіжних країн, а також визначає НЦБ як структурний підрозділ МВС України й, відповідно, правовий статус його працівників.

Зокрема, під час відпрацювання НЦБ запитів правоохоронних органів України у кримінальних або оперативно-розшукових справах про злочини, коли запит правоохоронного органу України перекладається на іноземну мову та надсилається до НЦБ Інтерполу іноземної держави, НЦБ виконує в певній мірі посередницьку функцію під час здійснення взаємодії. Тобто взаємодія здійснюється між органом досудового слідства України та іноземним правоохоронним органом, який безпосередньо здійснюватиме перевірку по запиту на території відповідної держави.

На перший погляд, НЦБ Інтерполу України та НЦБ відповідної держави виступають посередниками. Однак, з іншого боку, саме НЦБ Інтерполу України вирішує питання або, можна сказати, приймає рішення про здійснення взаємодії у кожному конкретному випадку. Тобто НЦБ не тільки виконує посередницьку роль, а й здійснює оцінку інформації, що надсилається у запиті, аналізує зміст запиту щодо відповідності його Статуту та Стандартам Інтерполу, законодавству України, а в багатьох випадках НЦБ може відмовити у виконанні запиту, ініціативно викласти інше формулювання запиту, поставлених у запиті. Указане може бути зумовлено практичним досвідом співпраці з правоохоронними органами іноземних держав у відповідних справах, зокрема, особливостями законодавства країни до якої надсилається запит, певними вимогами НЦБ Інтерполу відповідної країни до змісту запитів тощо.

Тобто НЦБ можна розглядати й як повноцінного суб'єкта взаємодії, що виконує властиві виключно йому функції та, відповідно, взаємодіє з

правоохоронними органами України та іноземних держав.

Особливо іншого змісту набуває розуміння сутності інституту НЦБ Інтерполу у сфері організації міжнародного розшуку та екстрадиції. Вказане зумовлено тим, що у відповідних матеріалах НЦБ Інтерполу виступає не тільки посередником і суб'єктом взаємодії, а й органом, що безпосередньо організовує та координує проведення розшукових заходів в першому випадку та є безпосереднім виконавцем (екстрадиції) у другому.

У зв'язку з цим, особлива сукупність завдань і функцій НЦБ Інтерполу, визначених нормативними документами, що регулюють його діяльність, структура, що передбачає функціонування робочого апарату Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ) в Міністерстві внутрішніх справ та територіальних підрозділів НЦБ в ГУМВС та УМВС України, зумовлюють необхідність визначення криміналістичного значення (або криміналістичної сутності) НЦБ Інтерполу в діяльності з розкриття та розслідування транснаціональних злочинів.

На нашу думку, криміналістична сутність участі НЦБ Інтерполу у діяльності з розкриття і розслідування злочинів полягає у забезпеченні ним взаємодії органів досудового розслідування з правоохоронними органами іноземних держав та Генеральним секретаріатом Інтерполу під час провадження у кримінальних та оперативно-розшукових справах. Тобто, в даному випадку йде мова про форму взаємодії в рамках міжнародних та регіональних організацій.

Варто зазначити, що під час здійснення своїх завдань і функцій НЦБ Інтерполу може одночасно виступати посередником і суб'єктом взаємодії правоохоронних органів України та зарубіжних країн, а також виконувати інші властиві виключно йому функції (міжнародний розшук, приймання (екстрадиція) осіб).

На нашу думку, обов'язковими умовами міжнародного співробітництва в рамках Інтерполу є:

- дотримання учасниками такого співробітництва положень Статуту Інтерполу та інших обов'язкових рішень Організації, законодавства та міжнародних договорів України;

- виникнення необхідності здійснення співробітництва правоохоронних органів на міжнародному рівні;

- забезпечення конфіденційності під час обміну інформацією в рамках Інтерполу та дотримання основних прав людини щодо захисту інформації про особу.

Підставами для міжнародного співробітництва в рамках Інтерполу є:

- розшук особи з метою екстрадиції;

- отримання інформації про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину;

- інформування правоохоронних органів інших держав про протиправну діяльність особи;

- встановлення місцезнаходження осіб, зниклих безвісти;

- встановлення місцезнаходження свідків або потерпілих;

- ідентифікація осіб та невпізнаних трупів;

- встановлення місцезнаходження та ідентифікація речей;

- отримання інформації про спосіб вчинення злочину, відомостей про дії

діяльності по розкриттю та розслідуванню злочинів. З одного боку, у базових та прикладних науках відбувається значна кількість відкриттів та винаходів, практичних розробок, з іншого боку – шлях їх впровадження в практику діяльності по боротьбі зі злочинністю все ще довгий та недостатньо ефективний. Це визначається такими чинниками:

- відсутністю інформації про новітні розробки або неможливістю своєчасного ознайомлення з нею криміналістів;

- складністю переходу від лабораторних досліджень до науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок та впровадження в промислове виробництво;

- економічною необґрунтованістю розробки та використання найскладніших методик та технологій, що до того ж сумнівних з погляду широкого застосування;

- нерозвиненістю в криміналістиці й у юридичних науках взагалі сучасних методів роботи зі знаннями, що дозволяють інтегрувати в єдині системи дані із самих різноманітних галузей науки.

Така інтеграція знань характерна для криміналістики як, може, ні для жодної іншої юридичної науки. Будучи синтетичною за своїм характером, вона тісно пов'язана з багатьма суспільними та технічними галузями знань, постійно використовує їх дані для вирішення своїх специфічних пізнавальних завдань.

Нова хвиля автоматизації правоохоронної діяльності на початку 90-х років минулого століття була викликана широким впровадженням нових технічних засобів обробки інформації. Стрімкий розвиток персональних комп'ютерів (ПК), операційних систем та прикладного програмного забезпечення дозволив значно прискорити і спростити процедуру обробки інформації, що особливо важливо для ОВС України, оскільки у цих структурах нагромаджується величезний обсяг аналітичних відомостей. Це, насамперед, стосується діяльності експертної служби МВС України, яка спрямована на реєстрацію, формування, використання, систематизацію та зосередження об'єктів або відомостей про них за їх ідентифікаційними ознаками у спеціалізованих базах даних (БД) для розкриття та розслідування злочинів.

Враховуючи зазначене, впровадження у правоохоронну практику програм (систем) управління базами даних (СУБД), відповідає найважливішим вимогам сучасності. З їх допомогою стало можливим ефективно виконувати такі види обробки інформації, які були просто не під силу при ручних методах (наприклад, „розумний пошук” за певними критеріями, сортування, мережевий обмін з іншими базами даних тощо). Ця галузь програмного забезпечення персональних комп'ютерів швидко розвивається і справляє відчутний вплив на всі інші його компоненти, а також на загальне розуміння перспектив розвитку не паперових інформаційних технологій у криміналістиці.

Досить перспективними для використання в слідчій практиці є комп'ютерні технології. Вони дозволяють фіксувати й опрацьовувати інформацію в найкоротші терміни, уникаючи складних лабораторних процесів. Саме комп'ютерні технології ставлять роботу з інформацією на високий рівень. Не випадково, що ці їх якості одержали високу оцінку у практичних працівників правоохоронних органів.

- мальовані грошові знаки;
- монети;
- цінні папери;
- бланки документів, що виготовлені поліграфічним способом.

Об'єкти, що зареєстровані в колекції, можуть вилучатися з колекції за вимогою слідчого або суду, але з обов'язковим їх поверненням після винесення вироку.

2.1.8. Колекція фонограм із голосами осіб, що анонімно інформували про загрозу вибуху

Колекція фонограм із голосами осіб, що анонімно інформували про загрозу вибуху, утворюється для:

- встановлення фактів повідомлення тією самою особою про загрозу вибуху (у різний час, на різних територіях);
- ідентифікація особи за ознаками голосу, що був зафіксований на фонограмі під час одержання анонімного повідомлення;
- встановлення соціального портрета (соціального походження, місця формування мовних навиків, професія, психологічний тип аноніма, реальність погрози та ін.) такої особи.

Колекція формується з фонограм анонімних повідомлень, що надійшли в чергові частини органів внутрішніх справ або в установи, організації, громадянам.

Не вносяться до колекції фонограми з голосами, характеристики яких не відповідають встановленим критеріям якості запису.

При встановленні особи, що анонімно повідомила про загрозу вибуху, зразок її голосу направляється органом внутрішніх справ для перевірки по масивах анонімних повідомлень.

2.2. Використання автоматизованих систем експертних служб України для запобігання та протидії тероризму: структура, класифікація та види

Сучасні технології є одним з основних засобів розвитку всіх галузей суспільного життя. Завдяки комп'ютерним мережам здійснюється політичний, правовий і економічний зв'язок на рівні державних структур, товарообіг та обмін науковим досвідом. Значно розширились межі спілкування та можливості пошуку та отримання інформації з віддалених джерел.

Технічні засоби, застосовувані в практичній діяльності, – це найчастіше складні технічні комплекси. Вони створюють умови для вдосконалювання традиційних методик виявлення, фіксації й опрацювання криміналістично значимої інформації, ставлячи їх на якісно новий рівень. Ми вважаємо, що варто говорити не просто про методики, а про технології роботи з інформацією, які включають сукупність технічних засобів і відповідних методів.

Кінець 20-го сторіччя характеризується виникненням все більш великих протиріч, пов'язаних із використанням досягнень науково-технічного прогресу в

осіб, події та обставини, що мають відношення до вчиненого злочину;

- вилучення заборонених речовин та предметів;
- отримання інформації про протиправну діяльність організованих злочинних груп та злочинних організацій, а також їх членів;
- отримання аналітичної, наукової, статистичної та довідкової інформації з питань правоохоронної діяльності.

Інтерпол – це чітко налагоджена система обміну криміналістично-значущою інформацією, яка дозволяє користувачам, якими є правоохоронні органи, обмінюватися даними і взаємодіяти під час попередження, розкриття та розслідування злочинів.

Схематично канал проходження інформації або здійснення взаємодії виглядає так: практичний підрозділ правоохоронного органу України → територіальний підрозділ НЦБ Інтерполу → НЦБ Інтерполу України → НЦБ Інтерполу іноземної держави → поліцейський (практичний) підрозділ правоохоронного органу іноземної держави. Так само можна проілюструвати зворотній зв'язок: поліцейський підрозділ іноземної держави → НЦБ Інтерполу іноземної держави → НЦБ Інтерполу України → територіальний підрозділ НЦБ Інтерполу → практичний підрозділ правоохоронного органу України.

Література

1. Біленчук П.Д. Злочинність у сфері високих технологій – глобальна проблема тисячоліття // Україна-НАТО. Науковий журнал, 2007. – № 1-2 (17-18). – С. 106-111.
2. Біленчук П.Д., Міщенко В.Б., Шульга О.О. Інформаційні загрози в комп'ютерних системах: характеристика сучасного стану та шляхи подолання // Бизнес и безопасность, 2008. – № 4 (66). – С. 39-40.
3. Біленчук П.Д., Міщенко В.Б., Шульга О.О. Консолідований аналіз забезпечення безпеки і інформації // Бизнес и безопасность, 2008. – № 4 (66). – С. 72-73.
4. Біленчук П.Д., Медвідь Р.М. Інформаційна безпека України в контексті становлення стратегії національної безпеки держави // Бизнес и безопасность, 2008. – № 5 (67). – С. 18-21.
5. Біленчук П.Д., Міщенко В.Б., Шульга О.О. Консолідований аналіз забезпечення безпеки і інформації на об'єктах в умовах необхідної ситуації // Бизнес и безопасность, 2008. – № 5 (67). – С. 93-99.

РОЗДІЛ 2. АНТИТЕРОРИСТИЧНІ МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

2.1. Криміналістичні методи, засоби і технології запобігання та протидії терористичним актам

2.1.1. Криміналістичні обліки

Для повного і всебічного запобігання злочинам, їх розкриття і розслідування важливе значення має інформація про подію злочину і осіб, які причетні до неї. Одним з важливих джерел відомостей, необхідних для розслідування, є криміналістичний облік, здійснюваний органами внутрішніх справ України.

Криміналістичний облік – це наукова система реєстрації певних об'єктів та їх ідентифікаційних ознак для запобігання злочинам, їх розкриття, розшуку і пізнання врахованих об'єктів. Його система і використання ґрунтуються на суворому дотриманні законності. Довідки органів, які ведуть криміналістичний облік, після приєднання до справи, використовуються в судочинстві як докази (ст. 65 КПК України).

Наукову основу криміналістичного обліку складає положення про індивідуальність об'єктів, відносну стійкість і можливість їх подальшого ототожнення. Він спирається на використання теорії ідентифікації, судової фотографії, дактилоскопії, словесного портрета та інших наукових даних.

Кримінальна реєстрація – це науково-розроблена система обліку осіб, предметів та інших об'єктів та відомостей щодо них, які мають криміналістичне значення. Завдання кримінальної реєстрації – забезпечити органи дізнання та досудового слідства необхідною інформацією для розкриття та розслідування злочинів. Дані кримінальної реєстрації використовуються у профілактичній та адміністративно-правовій діяльності.

Кримінальна реєстрація об'єктів та відомостей щодо них має кілька рівнів спільності: всеукраїнський (державний), регіональний (обласний) і місцевий (районний).

Кримінальну реєстрацію ототожнюють інколи з криміналістичним обліком. Криміналістичний облік – це система обліку всієї криміналістичної інформації, яку використовують як під час розкриття й розслідування злочинів, так і в профілактичній та адміністративно-правовій практиці. Кримінальна реєстрація – це обліки інформації, які використовують тільки в оперативно-розшуковій, слідчій та кримінально-виконавчій практиці. Тому кримінальна реєстрація зосереджена в органах МВС і прокуратури. Кримінальна інформація може зберігатися в банках даних, які існують в установах, поліклініках, лікарнях, військкоматах, відділах соціального захисту населення, спортивних організацій тощо.

Методи кримінальної реєстрації: опис, фотографування, дактилоскопія, колекціонування. Форми концентрації інформації: картки, картотеки, колекції, альбоми, магнітні стрічки, диски, банки даних, у тому числі автоматизовані – АБД.

Об'єкти, які підлягають кримінальній реєстрації:

відображається в супровідному документі (у цих випадках перевіряються тільки сліди деталей, що не замінялися).

Отримані експериментальні кулі і гільзи після перевірки по масивах регіональної кулегільзотеки передаються до ЦКГТ у термін, що не перевищує 10 діб.

З метою забезпечення ефективного використання кулегільзотек для розкриття злочинів в експертно-криміналістичних підрозділах ведеться облік інформації про факти вилучення, добровільної здачі зброї.

Відстріляна зброя зберігається в ГУМВС, УМВС, УМВСТ до одержання відповіді з ЦКГТ про результати її перевірки. Знищення зброї до закінчення перевірки по масивах центральної і регіональних кулегільзотек категорично забороняється.

Експериментальні кулі і гільзи, відстріляні з вилученої, знайденої або зданої зброї, зберігаються в ЦКГТ впродовж 5 років.

Кулі і гільзи, вилучені з місця події, виключаються з колекції в разі:

- встановлення вогнепальної зброї, із якої вони відстріляні;
- за вимогою слідчого або суду;
- після 5-річного терміну збереження (вилучені об'єкти відсилаються в орган, із якого вони надійшли).

2.1.7. Облік підроблених грошових знаків, цінних паперів і бланків документів, що виготовлені поліграфічним способом

Облік підроблених грошових знаків, цінних паперів і бланків документів, що виготовлені поліграфічним способом, ведеться в ДНДЕКЦ МВС України для встановлення:

- ознак однакового походження за способом і технологією виготовлення;
- осіб, що займаються виготовленням підроблених грошей, цінних паперів і бланків документів.

Облік складається з колекції зразків підроблених об'єктів та інформаційної картотеки про факти їх вилучення.

Грошові знаки, цінні папери і документи з ознаками підробки, що виготовлені поліграфічним способом, передаються слідчими або працівниками оперативних підрозділів в експертно-криміналістичні підрозділи для проведення експертиз або досліджень.

Якщо під час проведення експертиз або досліджень встановлено, що об'єкти підроблені, вони передаються разом із відповідною інформацією в ДНДЕКЦ МВС України для внесення в обліки.

Інформація, що надійшла в ДНДЕКЦ МВС України, заноситься на картку, що розміщується в картотечі.

Об'єкти, що надійшли в ДНДЕКЦ МВС України, піддаються перевірці. Довідка про результати перевірки надсилається в зацікавлений орган. Зразки об'єктів, котрих немає в колекції, реєструються в журналі реєстрації об'єктів, поміщених у картотеку (колекцію), і залишаються для проведення досліджень.

Об'єкти в колекції розташовуються так:

- паперові грошові знаки, що виготовлені з застосуванням технічних засобів;

за моделями або видами зброї.

Інформаційні картки систематизуються в аналогічному порядку. Кулегільзотеки поділяються на центральну і регіональні. Центральна кулегільзотека (ЦКГТ) ведеться в ДНДЕКЦ МВС, регіональні (КГТ) – у НДЕКЦ ГУ МВС, УМВС і УМВСТ.

Ведення кулегільзотек доручається працівнику або групі працівників, які спеціалізуються в галузі балістики.

Об'єкти реєструються в спеціальному журналі і зберігаються в спеціально обладнаних шафах або ящикках, що в неробочі дні закриваються й опечатуються.

Кулі і гільзи зі слідами зброї передаються для перевірки колекції органом, що веде розслідування, у регіональні кулегільзотеки не пізніше ніж 10 діб з дня порушення кримінальної справи, незалежно від того, чи розкритий злочин чи ні.

Після перевірки по масивах регіональних кулегільзотек об'єкти передаються в ЦКГТ ДНДЕКЦ МВС України. Перевірка за масивами ЦКГТ здійснюється в термін, що не перевищує 10 діб з дня потрапляння об'єктів у колекцію. Довідка про результати перевірки передається зацікавленим органам.

Якщо під час огляду місця події вилучено тільки по одному об'єкту кожного виду, усі вони передаються для перевірки і вміщення в масиви ЦКГТ, а якщо вилучено декілька однакових об'єктів, частина їх передається в ЦКГТ, а частина – в масиви регіональної кулегільзотеки. Кулі і гільзи зі слідами зброї, що вилучені з місця нерозкритих злочинів, перед направленням на перевірку фотографуються (із куль робиться розгортка).

Перевірці за колекцією піддається вилучена або добровільно здана вогнепальна зброя, що незаконно зберігалася в державних установах, організаціях або в громадян, а також знайдена нарізна вогнепальна зброя (револьвери, пістолети, автомати, карабіни, обрізи, малокаліберні і бойові гвинтівки й карабіни, саморобна нарізна зброя, комбіновані мисливські рушниці).

Необхідність перевірки зброї з числа зданої в органи внутрішніх справ установами, організаціями і громадянами, у яких вона знаходилася в користуванні на законній підставі, встановлюється органами внутрішніх справ, на обліку в котрих ця зброя перебувала.

Не підлягає перевірці по кулегільзотеках навчальна нарізна зброя, котра не пристосована для стрільби, кулемети, мисливська гладкоствольна зброя (крім випадків, визначених в Інструкції з утворення єдиної автоматизованої системи обліку вогнепальної (стрілецької) зброї, що зберігається і використовується в МВС, на об'єктах дозвільної системи і знаходиться в особистому користуванні громадян), а також непридатні для одержання експериментальних куль і гільз.

Відстріл зброї робиться трьома пострілами (за наявності змінних магазинів – трьома пострілами з використанням кожного магазину). Відстріл автоматів робиться в режимі одиночного вогню. При відстрілі револьверів експериментальні кулі (оболонкові і безоболонкові) і гільзи повинні бути отримані з кожної камори барабана.

Відстріл технічно несправної зброї може проводитися після заміни ушкоджених або поповнення відсутніх деталей. Факт заміни деталей

невідомі злочинці, які переховуються від суду та слідства, від відбування покарання;

- обвинувачені, що були заарештовані;
- особи, затримані за бродяжництво, жебрування;
- особи, які вчинили злочин, але звільнені у зв'язку із вжиттям заходів громадського впливу або через обставини, що змінилися;
- засуджені особи;
- особи, які пропали безвісті;
- хворі, які перебувають у лікувальних установах, будинках престарілих, дитячих будинках і через свій стан не можуть повідомити персоніграфічні дані;
- непізнані трупи осіб, які загинули внаслідок злочинів, нещасних випадків;
- крадена, втрачена, вилучена та добровільно здана зброя;
- кулі, гільзи, патрони зі слідами зброї, виявлені на місці події, нерозкритого злочину;
- викрадені та загублені, а також вилучені в затриманих речі;
- номерні речі та вироби, пов'язані зі злочинами;
- автотранспортні засоби, належність яких не встановлена (безхазяйний транспорт);
- підроблені документи, виготовлені поліграфічним способом;
- підроблені грошові знаки (паперові гроші);
- паспорти – викрадені, втрачені, такі, що належать злочинцям, а також бланки викрадених паспортів;
- зразки почерків осіб, які займаються підробленням лікарських рецептів, як правило, на наркотичні та подібні їм речовини;
- пригульна худоба, викрадена і така, що розшукується;
- сліди пальців рук з місць нерозкритих злочинів (у картотеці зберігають фотознімки слідів);
- сліди знарядь злому та інструментів з місць нерозкритих злочинів (зберігаються як сліди, так і їх зліпки);
- факти розкрадання вантажів на залізничному транспорті;
- способи вчинення злочинів, які залишилися нерозкритими.

Із впровадженням у практику кримінальної реєстрації ЕОМ та розмножувальної техніки змінилися форми зберігання й концентрації інформації. Картки, тобто паперові носії, поступово змінилися магнітними носіями (стрічки, диски, дискети тощо). 1985 року в органах МВС почав формуватися єдиний банк даних – АБД (автоматизований банк даних), в якому зосереджується вся інформація щодо зазначених вище об'єктів. Єдиний банк даних має два рівні: АБД-центр й АБД-область. Збирання інформації для АБД здійснюється за допомогою єдиних карток збору інформації за всіма рівнями. Кримінальну реєстрацію здійснюють органи МВС:

- Головне інформаційне бюро (ГІБ) МВС України;
 - Криміналістичний центр МВС України;
 - інформаційні центри (бюро), головних управлінь та управлінь МВС України в областях;
 - міські, районні, транспортні (лінійні) органи внутрішніх справ.
- Кожний з названих органів має свої види обліку.

Правові основи взяття об'єкта на облік:

- протокол затримання підозрюваного;
 - постанова прокурора, слідчого про обрання заходу процесуального примусу – тримання під вартою;
 - постанова про притягнення особи як обвинуваченого;
 - вирок або ухвала суду.
- У Головному інформаційному бюро (ГІБ) МВС України ведеться облік:
- злочинців, що переховуються та ухиляються від відбування покарання;
 - затриманих бродяг і жебраків;
 - засуджених;
 - осіб, що пропали безвісті;
- хворих у лікувальних установах, дитячих будинках, будинках престарілих, а також осіб, які не можуть повідомити про себе ніяких відомостей;
- непізнаних трупів;
 - вогнепальної зброї (викрадена, здана, втрачена);
 - номерних речей та виробів, пов'язаних зі злочинами;
 - автотранспортних безхазяйних засобів;
 - паспортів;
 - фактів розкрадання вантажів, багажу на залізничному транспорті (нумерація об'єктів обліку єдина).

Обліки, які ведуться в ГІБ МВС України, є централізованими, тобто повторюються в областях.

У Криміналістичному центрі МВС України ведеться облік таких об'єктів:

- куль, гільз, патронів зі слідами зброї з місць нерозкритих злочинів;
- підроблених документів, виготовлених поліграфічним способом;
- підроблених грошових знаків (паперові гроші);
- слідів пальців рук з місць нерозкритих злочинів.

В інформаційних центрах (бюро) головних управлінь та управлінь МВС України в областях ведеться облік:

- затриманих бродяг і жебраків;
- осіб, які вчинили злочин, але звільнені у зв'язку із вжиттям заходів громадського впливу або через обставини, що змінилися;
- засуджених, за винятком засуджених без позбавлення волі;
- вогнепальної зброї (втрачена, украдена, вилучена);
- номерних речей та виробів, пов'язаних із злочином;
- підроблених грошових знаків (паперові гроші);
- слідів знарядь злочину з місць нерозкритих злочинів.

У міських, районних, транспортних (лінійних) органах внутрішніх справ ведеться облік:

- речей – крадених, загублених, а також вилучених у затриманих;
- автотранспортних засобів (безхазяйний транспорт);
- слідів рук з місць нерозкритих злочинів (зберігаються фотознімки).

В обліках, що ведуться в органах внутрішніх справ, реєструють: звинувачених, затриманих, засуджених, осіб, які відбувають покарання, та злочинців, які зникли з місця події і переховуються. Майже кожний вид обліку, крім останнього, містить повні соціально-демографічні та анатомо-фізіологічні

– ідентифікації взуття, що належить конкретній особі, зі слідами, що вилучені під час огляду місця події.

У масиві картотек можуть вноситися зліпки, фотознімки і схематичні малюнки слідів взуття, що вилучені з місця події. Не вносяться в картотеку фотознімки слідів взуття, що залишені потерпілими й іншими особами, що не мають причетності до вчинення злочину.

У картотеку вносяться тільки ті сліди, за якими можна провести ідентифікаційне дослідження або встановлення групової приналежності.

2.1.5. Колекція слідів транспортних засобів (протекторів шин)

Колекції слідів транспортних засобів утворюються для:

- встановлення фактів використання тих самих транспортних засобів при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- ідентифікації конкретних транспортних засобів (протекторів шин), що залишили сліди на місці події.

Картотека комплектується зліпками, фотознімками і схематичними малюнками, що виготовлені під час огляду місця події зі слідів, залишених шинами транспортних засобів (автобусів, тролейбусів, легкових і вантажних автомобілів, тракторів, самохідних машин і механізмів, мотоциклів, мопедів, велосипедів, причепів і т. д.).

Фотознімки слідів транспортних засобів повинні бути виконані за правилами судової фотографії. На схематичні малюнки в обов'язковому порядку наносяться необхідні розміри.

2.1.6. Колекції куль і гільз із слідами зброї (кулегільзотеки)

Колекції куль і гільз із слідами зброї (кулегільзотеки) утворюються для:

- встановлення фактів використання тих самих зразків зброї при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- виявлення зброї, що застосовувалася при вчиненні злочинів, серед вилученого, знайденого й отриманого в процесі добровільної здачі;
- встановлення фактів використання злочинцями загубленої нарізної або гладкоствольної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів внутрішніх справ, зареєстрована на об'єктах дозвільної системи і була в особистому використанні громадян;
- вилучення зброї, що була загублена співробітниками органів внутрішніх справ, серед вилученого, знайденого й отриманого в процесі добровільної здачі.

У масиви кулегільзотек вносяться такі об'єкти:

- кулі і гільзи, що вилучені під час огляду місця події;
- експериментальні кулі і гільзи, що отримані при відстрілі загубленої нарізної і гладкоствольної вогнепальної зброї, що зберігається й використовується в органах внутрішніх справ, на об'єктах дозвільної системи і була в особистому користуванні громадян.

Кулі і гільзи, що потрапили в колекцію, досліджуються з метою встановлення моделі зброї, з якої робився постріл, і систематизуються в колекції

події; фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів; осіб невідомих трупів; осіб, які приховують свої установчі дані; наявності (відсутності) дактилокарт осіб.

КДО складається: дактилокартотеки осіб, взятих міліцією на облік; слідотеки слідів рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів.

Види дактилокартотек: центральна дактилокартотека на осіб, які вчинили чи підозрюються у вчиненні тяжких злочинів. Функціонує в ДНДЕКЦ; регіональні дактилокартотеки на осіб, які вчинили злочини чи підозрюються в цьому. Функціонують у структурних підрозділах ДНДЕКЦ у міських, районних та лінійних ОВС.

Види слідотек: центральна слідотека слідів рук, які вилучили з місць вчинення тяжких та резонансних злочинів, що залишились нерозкритими. Функціонує в ДНДЕКЦ; регіональні слідотеки слідів рук, які вилучили з місць нерозкритих злочинів. Функціонують в НДЕКЦ; місцеві слідотеки слідів рук, які вилучили з місць нерозкритих злочинів. Функціонують у структурних підрозділах НДЕКЦ в міських, районних та лінійних ОВС.

Працівники ОВС мають право дактилоскопіювати осіб, які: затримані за підозрою у вчиненні злочину; затримані за бродяжництво; взяті під варту; звинувачуються у вчиненні злочину: адміністративно заарештовані; взяті під адміністративний нагляд.

Дактилоскопування осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину, здійснюється на підставі постанови про одержання відбитків пальців рук згідно з чинним законодавством.

2.1.3. Колекції знарядь злочину

Колекції знарядь злочину утворюються для:

- встановлення фактів використання тих самих знарядь при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- ідентифікації конкретного знаряддя злочину, що залишило сліди на місці події;
- узагальнення відомостей про розмаїтість інструментів і предметів, що застосовувалися для злочину перешкод.

У колекцію входять натурні об'єкти зі слідами знарядь злочину (окремі частини зламаних перешкод) і тільки в окремих випадках, за неможливості вилучення самого об'єкта, на якому були виявлені сліди, допускається розміщення їх зліпків, отриманих за допомогою полімерних мас.

Об'єктами колекції можуть бути тільки сліди знарядь злочину, за якими можливо проведення ідентифікаційного дослідження або встановлення групової приналежності знаряддя злочину.

2.1.4. Картотеки слідів взуття

Картотеки слідів взуття утворюються для:

- встановлення фактів залишення слідів тим самим зразком взуття при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);

дані, а також інформацію щодо події злочину, способу та засобів його вчинення; дані про покарання та місце його виконання, а також інші відомості стосовно злочинця і злочину. Конкретно види інформації, які містяться в обліках і автоматизованому банку даних, зазначені в картках збирання інформації та картках конкретного виду обліку.

Відомості щодо злочинця, який зник з місця події і переховується, у картках обліку і єдиному автоматизованому банку даних (АБД) обмежені – здобуті з матеріальних слідів, виявлених на місці події, та відомостей очевидців (потерпілий, свідок).

Звинувачені, засуджені та затримані злочинці підлягають алфавітному та дактилоскопічному обліку, а злочинці, які зникли з місця події і переховуються, реєструються за способом вчинення злочину, прикметами зовнішності та іншими ознаками, відображеними в матеріальних та ідеальних слідах.

Алфавітний облік злочинців має давню історію і є досить простим. Суть його зводиться до заповнення алфавітної картки зі слів особи, що реєструється, або за матеріалами справи. До алфавітної картки заносяться такі відомості: персонографічні, демографічні дані, наявність судимості, амністії, місце відбування покарання, час затримання, суду, період відбуття покарання тощо.

Існує кілька видів дактилоскопічного обліку. Якщо для обліку відбирають усі десять відбитків пальців, то облік зветься десятипальцевим. У ньому розкладка (систематизація карток) проводиться за дактилоскопічною формулою, яка служить спеціальним кодом.

Дактилоскопічний облік, в якому використовуються тільки п'ять відбитків пальців, називається п'ятипальцевим. Систематизація карток у картотечі ведеться спочатку згідно з належністю відбитків до правої та лівої руки, а всередині кожної групи – за спеціальною формулою.

Якщо систематизація карток здійснюється за одним відбитком пальця, то картотеку називають однопальцевою.

Існують також картотеки слідів поверхонь долонь, однак в МВС України вони не ведуться. Можливі картотеки відбитків окремих частин обличчя – губів, кінчика носа, вухної раковини, лоба.

Дактилоскопічна картотека слідів пальців рук з місць нерозкритих злочинів централізована, вона – однопальцева. Систематизація карток здійснюється за спеціальною формулою або цифрами-кодами на картках, на яких наклеєний відбиток. Для пошуку карток використовують технічні системи, у тому числі й ЕОМ. Картотека формується так: виявлений на місці події слід (один або кілька) фотографують у натуральну величину і друкують знімки (у 4 примірниках). Один знімок заносять у місцеву картотеку, а інші направляють до області (ЕКВ) та центру (КЦ МВС України).

Дактилоскопічна картотека осіб, поставлених міліцією на облік, формується на основі Положення про адміністративний нагляд за особами, які звільнились із місць ув'язнення. Такі особи дактилоскопуються та фотографуються. Картки вносять у місцеву картотеку РВ (МВ) внутрішніх справ та області, а фотознімки наклеюють в альбоми, які зберігаються в РВ (МВ) внутрішніх справ, лінійних відділах міліції на залізничному транспорті. Картки систематизують звичайним способом – за формулою або прізвищем.

Облік осіб, що пропали безвісті, централізований і побудований на використанні ознак зовнішності та одягу. Картка на особу, що пропала безвісті, включає персонографічні, соціально-побутові та виробничі відомості, які слідчий одержує із заяви родичів і близьких, а також за місцем роботи такої особи. Фотознімки (якщо вони є у близьких чи у відділі кадрів) заносять у картку, а також до альбому осіб, що пропали безвісті. Картку направляють до картотеки області, а альбоми зберігають тільки на місцях.

При виявленні трупа особи, яку встановити немає можливості, його реєструють у картотеці непізнаних трупів. Для занесення до обліку слідчий заповнює картку непізнаного трупа в трьох примірниках. До картки заносять ознаки зовнішності та одягу, які збереглися. Труп фотографують у фас, профіль (правий та лівий), а фотознімки вклеюють у картку. Якщо збереглися пальці, то труп дактилоскопують (на картці передбачено місце для відбитків). Для дактилоскопування ушкоджених та мацерованих пальців трупа необхідно запрошувати спеціаліста – судового медика. Картотеки непізнаних трупів існують в області та в Головному інформаційному бюро.

Облік крадених, загублених і вилучених номерних речей та виробів (годинники, фото-, кіно-, відеотехніка, автотранспорт тощо) здійснюється шляхом опису ознак і номера об'єкта, його особливих прикмет, матеріалу, кольору, ступеня експлуатації тощо. У картотеці картки класифікуються за видом об'єкта, його моделлю, номерами, іншими ознаками.

Облік вогнепальної зброї – краденої, загубленої або зданої – ведеться у вигляді карток або колекції зброї. У картку заносять таку інформацію: модель, номер, місце виявлення, час занесення до обліку, хто здав, у кого вилучено, окремі характерні ознаки зброї. Із зброї, що поставлена на облік, здійснюється експериментальний відстріл, а кулі та гільзи поміщають у картотеку, перевіряючи їх за картотекою куль, гільз та патронів з місць нерозкритих злочинів.

Облік куль, гільз та патронів зі слідами зброї ведеться у вигляді колекції об'єктів або їх фотознімків. Облік централізований: КЦ МВС-центр, ЕКВ-область. Усі кулі та гільзи, виявлені на місці вчинення злочину, підлягають перевірці за цією картотекою для встановлення єдиного джерела їх походження. До обліку заносять тільки об'єкти в справах нерозкритих злочинів, або розкритих, але зброя знаходиться в розшуку.

Для постановки на облік куль, гільз та патронів фотографують їх загальний вигляд, а також наявні сліди на них великомасштабним способом, фотознімки заносять у картку. Цю роботу виконують експерти ЕКВ області. Кулі та гільзи зберігають в кулегільзотеках, а їх фотознімки – в Центральній картотеці Криміналістичного центру МВ С України.

Облік грошових знаків (паперових підроблених грошей) ведеться в картотеці обліку документів, виконаних поліграфічним способом.

Облік підроблених металевих грошей ведеться криміналістичними підрозділами у вигляді колекцій монет або їх фотознімків. Для постановки на облік підробленої монети її направляють в ЕКВ області, де експерти монету фотографують, складають опис її ознак на картці. Монету поміщають у колекцію, яка називається монотекою, а її фотознімки направляють в КЦ МВС.

Облік підроблених документів, виконаних поліграфічним способом, є централізований та ведеться криміналістичними підрозділами у вигляді колекцій підроблених документів або їх фотознімків. Для постановки на облік підроблений документ необхідно сфотографувати, занести його ознаки в картку і наклеїти на неї фотознімок документа. Сам документ направляють в Центральну картотеку, а фотознімки зберігають в ЕКВ області. Паперові підроблені гроші в цьому обліку складають окремий розділ, також окремо ураховуються паспорти, дипломи, посвідчення, права та інші документи, підроблені із застосуванням поліграфічних методів і засобів.

Облік адміністративно-правових порушень й осіб, які їх вчинили, ведуть органи міліції, а вся інформація концентрується в АБД-область, АБД-центр. Для формування єдиного банку даних до 1985 р. існувала картка „Профілактика-пошук-2”. Зараз введено стандартну картку збирання адміністративної інформації „ІПК-АП» (інформаційно-пошукова картка на особу, яка вчинила адміністративно-правове правопорушення). Зміст інформаційної картки: відомості про правопорушника, ознаки його зовнішності, персонографічні дані, відомості про характер, місце і час вчинення правопорушення. Картка ІПК-АП заповнюється тільки на особу, яка підлягає адміністративному арешту або офіційному попередженню.

Картки на особу та адміністративно-правове порушення заносять до картотек, які класифікуються за прізвищами або способами вчинення правопорушення. В ІПК-АП зберігаються ознаки словесного портрета, такі самі, як і в інших обліках. Тому ця картотека узгоджується з алфавітною, а через неї – з дактилоскопічною та іншими картотеками, в яких фіксується зовнішність осіб за ознаками словесного портрета.

Реєстрація способів вчинення злочинів ведеться на картках MOS (modus – спосіб, operandi – дія, system – система).

У картці описуються спосіб дії злочинця та сліди, що залишені при цьому. Спосіб вчинення злочину або адміністративного правопорушення передбачений у кожній інформаційно-пошуковій картці збирання інформації для формування єдиного банку даних (ЄБД). Знання способу вчинення злочину дозволяє робити припущення щодо професійних навиків та окремих ознак зовнішності злочинця з метою його пошуку.

2.1.2. Порядок функціонування дактилоскопічних обліків експертно-криміналістичних підрозділів ОВС України

Криміналістичні дактилоскопічні обліки (КДО) функціонують у ДНДЕКЦ МВС України та НДЕКЦ при ГУМВС, УМВС, УМВСТ з метою використання дактилоскопічної інформації для розкриття злочинів при проведенні оперативно-розшукових заходів та слідчих дій.

Експертно-криміналістичний підрозділ при функціонуванні КДО у своїй діяльності керується Конституцією України, законом України „Про міліцію”, Наставною про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України та іншими нормативними актами МВС України.

КДО призначені для встановлення осіб, які залишили сліди рук на місці